

Oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse hos gutter og jenter i et flerkulturelt miljø

Forfatter: Marianne Vallestrand

Masteroppgave ved Psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

VÅR 2009

07.05.2009

Oppgaven er skrevet av: Marianne Vallestrand

Veileder: Professor Eva E. A. Skoe

Kurs: PSYK 4090

Innlevering: 07.05. 2009

Forord

Arbeidet med denne oppgaven om oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse hos ungdom i flerkulturelle miljøer har vært utfordrende og krevende. Det har også vært spennende og veldig morsomt til tider. Jeg har fått være med på datainnsamlinger hvor jeg har kunnet møte informantene i undersøkelsen, som har vært lærerikt og gitt meg større perspektiv i forhold til oppgaven.

Det var veldig verdifullt for meg å få tilgang til datamaterialet fra Folkehelseinstituttet, så jeg retter en stor takk til prosjektleder Brit Oppdal ved UngKul-prosjektet som lot meg få denne muligheten. Takker henne også for god veiledning for å komme i gang med oppgaveskrivingen.

Jeg takker min gode veileder, Eva E. A. Skoe for at hun har motivert meg til arbeidet med oppgaven, og for grundig veiledning og hjelp med de statistiske analysene. Hun har gitt meg innsikt og kunnskap om forskningsprosessen, og bidratt til at jeg har kommet i mål med masteroppgaven min.

En stor takk går også til kollegane mine på Familiestudien i UngKul-prosjektet, og da spesielt Gada Azam og Pervin Kiamanesh for at de har satt meg inn i rutiner og arbeidsoppgaver i Familiestudien.

Jeg takker også familie og venner for inspirasjon og støtte gjennom hele masterstudietiden. Dere har vært både tålmodige og overbærende med meg.

TAKK

Oppsummering

Denne studien er en del av prosjektet ”*Ungdom, Kultur og Mestring, UngKul*, ved Folkehelseinstituttets Divisjon for psykisk helse. Det ble undersøkt om det var sammenhenger mellom opplevde oppdragelsesstiler, moralsk løsrivelse, kultur og kjønn blant ungdom i et flerkulturelt miljø. Resultater indikerte at det var signifikante forskjeller mellom innvandrerungdom og etnisk norske ungdommer på oppdragelsesstiler, med unntak av *varm-emosjonell* oppdragelsesstil. Innvandrerungdom rapporterte som forventet om signifikant mer *kontrollerende* oppdragelsesstil enn norske ungdommer. Jenter skåret signifikant høyere enn gutter på *kontrollerende* og *varm-emosjonell* stil enn gutter, mens det ikke var signifikante kjønnsforskjeller på *avvisende* og *sammenlignende* oppdragelsesstil. På moralsk løsrivelse skåret innvandrerungdom og etnisk norsk ungdom likt. Gutter skåret signifikant høyere på moralsk løsrivelse enn jenter generelt; dette støtter tidligere funn om kjønnsforskjeller i moralsk løsrivelse. *Avvisende oppdragelsesstil* hadde en sterk predikativ sammenheng til moralsk løsrivelse, noe som var forventet på bakgrunn av teorier om *avvisende* oppdragelsesstil og dens påvirkning på barnets utvikling. Det å kunne se hvordan kultur faktisk henger sammen med menneskets utvikling er fortsatt en utfordring for forskningen, og det er viktig at undersøkelser gjennomføres sånn at man kan unngå en del problemer som følge av myter og antagelser om hvordan for eksempel foreldres oppdragerstil og moral henger sammen.

Innhold

FORORD.....	2
OPPSUMMERING	3
INTRODUKSJON.....	5
UNGDOM, MORAL OG IDENTITET	8
OPPDRAGELSESTILER	9
<i>Oppdragelsesstiler</i>	10
<i>Kulturforskjeller</i>	11
<i>Kjønnforskjeller</i>	13
MORAL OG MORALSK LØSRIVELSE	14
<i>Psykologiske perspektiver på moralsk utvikling</i>	15
<i>Moralsk løsrivelse</i>	17
<i>Kultur, moral og kjønnforskjeller</i>	18
<i>Moral og oppdragelsesstiler</i>	19
DENNE STUDIEN	21
METODE	23
<i>Deltagere</i>	23
<i>Prosedyre</i>	24
<i>Måleinstrumenter</i>	24
RESULTATER.....	26
DISKUSJON.....	33
REFERANSER.....	43
APPENDIKS A.....	47
APPENDIKS B.....	48
APPENDIKS C.....	50

Oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse hos jenter og gutter i et flerkulturelt miljø

Introduksjon

Historisk har menneskets utviklingsmønstre blitt sett i sammenheng med modenhet basert på biologiske modeller av utvikling. I de senere år har man begynt å sette fokus på den sosiokulturelle prosessen hvor man ser barnet som aktivt deltagende i sin egen utvikling (Hundeide, 2005). Den kryss-kulturelle forskningen som gjøres på psykologiske fenomener finner variasjon og kan sammenligne, utforske og undersøke fenomener i ulike kulturelle sammenhenger (Bryman, 2008). Denne forskningen bidrar til perspektiv og større respekt og forståelse for hverandre som mennesker. Samtidig er den med på å kartlegge og identifisere mulige risikosoner for mentale helseproblemer. Samfunnsmessig står man ovenfor utfordringer med tanke på de stadig ekspanderende multikulturelle påvirkningene, noe som fører til at blant annet verdisyn og foreldrerollen er under konstant vurdering. De moralske prinsippene blir satt på prøve og omsorgsoppgaver for foreldre og foresatte blir utfordret i nye retninger. Denne studien har som mål å undersøke forholdet mellom opplevd oppdragelsesstil og moralske løsrivelsesmekanismer hos ungdommer mellom 15 til 21 år i flerkulturelle miljøer. Hva er det som stimulerer noen ungdommer til å utføre handlinger som oppfattes som umoralske, og kan det være en sammenheng mellom dette og foreldrenes oppdragerstil? Det vil bli sett på sammenligninger mellom innvandrere og etnisk norske ungdommer, både med hensyn til opplevde oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse. Det vil også bli undersøkt om det vil være kjønnsforskjeller. Den kognitive-utviklingsteoretiske tradisjonen (Piaget, 1932; Kohlberg, 1986) og kognitivlæringsmodell (Bandura, 1986) ligger til grunn for mye av forskningen på moralsk utvikling og vil bli diskutert i denne studien, og det vil også bli drøftet andre perspektiver.

Begrepsavklaringer

I denne studien vil *kulturbegrepet* bli brukt på følgende måte: ”Kultur er det fellesskap av idéer, verdier og normer som et samfunn, det vil si en gruppe mennesker har, og som de forsøker å føre videre til den kommende generasjon”(Wikipedia, 11.okt., 2008).

Innvandrerbegrepet kommer til å bli brukt i all hovedsak om alle individer med minoritetsbakgrunn som lever i et land med ulik kultur enn sin opprinnelige. Årsakene til at

de har bosatt seg i et fremmed land kan være at de har flyktet fra krigsherjede land, at de har blitt gjenforent med familie eller at de har ønsket å bosette seg i et nytt land av andre personlige eller politiske grunner. *Individualistisk* og *kollektivistiske* samfunnsformer blir brukt i studien for å skille mellom samfunn som bygger på individualistisk tankegang der menneskesynet er autonomt (selvstyring) og samfunnet er industrialisert, og kollektivistiske samfunn som har tradisjonelle menneskesyn som vektlegger fellesskapstankegang og har føydalistiske samfunnsstrukturer. Verdigrunnlaget i individualistiske samfunn er preget av individualisme og selvhevdelse, mens det i de kollektivistiske samfunnene er mer relasjonelt betinget (Hundeide, 2005). *Flerkulturelle samfunn* blir definert i denne studien som samfunn der personer med ulik kultur lever sammen i et fellesskap.

Oppdragelsesstil og kultur

Ungdommer med innvandrerbakgrunn har høyere risiko for å utvikle uhensiktsmessig atferd; dette har kommet frem i forskning i flere land i Europa og USA (Kagitcibaci, 2007). Forklaringene på dette fenomenet har ofte blitt antydnet å gå i retning av mangler i, og dysfunksjonell familie-fungering. Det antydes at innvandrerforeldre er mindre støttende (supportive) overfor barna sine i å forberede sine barn til sosiale forhold i samfunnet, fordi de kjenner dårlig til den dominante kulturens regler og normer. Innvandrerforeldrene kan ha alternative verdigrunnlag i forhold til majoritetssamfunnet, og de handler derfor ut ifra sine kulturbestemte verdier, som i mange tilfeller kan skille seg fra majoritets-kulturen. I andre tilfeller har innvandrerfamiliene opplevd store psykologiske påkjenninger, og deres levevilkår fører til at de blir tilhørende en lav statusgruppe i samfunnet, noe som igjen kan føre til spenninger innad i familien. Dette påvirker familiestrukturen og kan føre til at foreldrene hindres i å utføre det de ønsker i forbindelse med barneoppdragelse og relasjonen mellom barn-forelder blir svekket. Alle disse faktorene ser ut til å påvirke ungdommen og kan gjøre ham/henne sårbar i forhold til mentale helseproblemer som depresjon og angst (Kagitcibasi, 2007).

Hundeide (2005) ser på barns utvikling ut ifra et sosiokulturelt perspektiv. I dette perspektivet er fokuset på barnets forutsetninger sett innenfor rammer og betingelser i kulturell sammenheng. I de tradisjonelle kollektivistiske samfunnene vil det være et nettverk av omsorgspersoner rundt et barn. Personene rundt barnet vil ha ulike roller og funksjoner i forhold til å ta seg av barnet. Omsorgen blir derfor på mange måter overlatt til andre enn foreldrene i denne unge alderen, både søsken og andre familiemedlemmer (Hundeide). Noe av grunnen til at barnet vanligvis ikke er hos moren i de kollektivistiske samfunnene er at

mødrene ikke ønsker at barnet skal bli bortskjemt, samtidig med at moren i mange tilfeller har mange barn og dermed vanskeligheter med å ta seg av barnet til en hver tid. Denne måten å oppdra barn på står i sterk kontrast til det individualistiske samfunnets normer, der det forventes at mor og far (tilknytningsperson) og barn skal utvikle en nær relasjon fra barnet kommer til verden, og man antar at denne relasjonen er avgjørende for hvordan barnet utvikler seg videre (Rogoff, 2003).

Moral, kjønn og kultur

Det har til alle tider eksistert samfunn hvor mennesker med ulik bakgrunn, kultur og utseende har levd sammen og vært avhengig av hverandre for å mestre hverdagslige og personlige utfordringer, og utfordringer på samfunnsnivå. I den senere tid har fokuset på prosessen som fører til endringer som et resultat av gjensidig kontakt mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn, *akkulturasjon*, (Sam & Berry, 2006) blitt undersøkt og utforsket. Forskning på akkulturasjon er viktig for å kunne bedre forstå de psykologiske og kulturelle endringene ved immigrasjon. I de flerkulturelle samfunnene er det viktig å kartlegge de gjensidige tilpassningene, spenningene og fordelene som oppstår når mennesker flytter fra en kultur til en annen (Sam & Berry). Dette involverer ikke minst de individuelle utfordringene i tilpassning mennesket står ovenfor i denne prosessen. Innvandrerbarna tilegner seg kulturkompetanse fra tidlig spebarnsalder, og de får norsk kulturkompetanse gjennom deltagelse i de norske miljøene og etnisk kulturkompetanse gjennom deltagelse i sine etniske miljøer. Den etniske miljøkompetansen er forskjellig avhengig av hvilken kultur man tilhører (Sam & Berry).

Menneskets potensiale for utvikling av empatiske evner er medfødt, mener mange, men man trenger rammer og ulike forutsetninger for å utvikle disse evnene. Normer og lover i samfunnet er alltid forbundet med majoritetssamfunnets samfunnsstruktur og i det ligger det at barna i multikulturelle samfunn møter normer og regler som de i sin kulturelle bakgrunn kan ha dårlig kjennskap til eller som de opplever som motstridende. Hvordan er det for ungdom å befinne seg mellom majoritets og minoritetssamfunnets normer og verdisyn? Hvilke etiske retningslinjer bør man følge? Alle norske statsborgere skal følge Norges lover, men det betyr ikke nødvendigvis at de skal ha samme verdisyn. Valgene ungdommene i flerkulturelle samfunn står ovenfor kan virke veldig vanskelige. Moralske prinsipper kan være etablert, men på grunn av kultur, miljø og andre ytre påvirkninger blir prinsippene satt på prøve i forbindelse med handlingsalternativer. De kognitive selvregulerende mekanismene som trer i kraft når man står ovenfor moralske dilemmaer og som Bandura (1996) beskriver

som *moralske løsrivelsesmekanismer* vil føre til at ungdommene opplever valgmulighetene på ulikt vis avhengig av kjønn, kultur og miljø (gjennom sine tidligere erfaringer).

Kvinnerollen i det flerkulturelle samfunnet er under endring. Ved at tradisjonelle kultursamfunnsgrupper har med seg sine verdier og kjønnsrollemønstre blir det norske samfunnet påvirket av deres tankegang og praktisering. De ”gamle” idealene trekkes muligens frem, og globaliseringen fører til at verdier som det norske samfunnet trodde var på vei ut, kan komme inn å begynne å gjøre seg gjeldende på nytt i noen situasjoner. Forskjellene mellom menn og kvinner kan oppleves å bli større enn de var, samtidig som samfunnet ønsker å legge til rette for at menn og kvinner skal ha like rettigheter i forhold til blant annet ansvar innad familien, utdanning og generelle muligheter for personlig utvikling. Kjønnnsrollemønstre er aktuelt i denne studien med tanke på foreldrepåvirkning i moralsk utvikling gjennom kulturelle praksiser. Aggressiv atferd som fører til mistilpassning blir sett på som et mer utbredt problem hos gutter enn hos jenter (Card, Stucky, Sawalani & Little, 2008), og det har vist seg å være en sammenheng mellom aggressiv atferd og høy moralsk løsrivelse (Paciello, Fida, Tramontano, Lupinetti & Caprara, 2008).

Ungdom, moral og identitet

Ungdomsbegrepet beskriver stadiet mellom barn og voksen. Hva som karakteriserer ungdomsalderen vil være forskjellig ut ifra hvilken kultur og etnisk opprinnelse man har. Ungdomsbegrepet vil være avhengig av om man er gutt eller jente, så vel som hvor man lever. I individualistiske samfunn bygger definisjonen av ungdomsbegrepet på Eriksons stadieteori fra 1968 (i Engebriksen & Fuglerud, 2007), der ungdomstiden blir beskrevet som en tid der individet opplever driftskonflikter, de forsøker å løsrive seg fra foreldrene og blir mer og mer en selvstendig person. ”At man forandrer seg fysisk og mentalt mellom 13 og 18-årsalderen er et biologisk faktum, men hvordan disse forandringene fortolkes og knyttes til sosiale fenomener, er et resultat av kulturelle prosesser” (Engebriksen & Fuglerud, s. 24).

I flerkulturelle samfunn blir ungdomstiden ekstra utfordrende med tanke på identitetsutvikling. Innvandrerungdom vil i følge teorier om utvikling gjennom akkulturasjon bli utsatt for en vanskelig balansegang mellom etnisk kompetanse og majoritetskompetanse, der begge former for kompetanse vil være av betydning for individet, samtidig som de vil ha ulik verdi for individet (Sam & Berry, 2006). Et viktig poeng i denne sammenheng er at kulturell kompetanse sees på som en ressurs for individet, noe som tidligere ikke har kommet tydelig frem i teorier om akkulturasjon (Sam & Berry, 2006).

Kroger (2007) skiller mellom tidlig ungdomsalder (12-14 år), midtre-ungdomsalder (15-17 år) og sen-ungdomsalder (18-22 år), der ulike prosesser inntreffer og påvirker identitetsutviklingen i stadiene. Generelle utviklingsfaktorer trer i kraft innenfor stadiene, men det er også stor variasjon med tanke på modning. Den midtre delen av ungdomsalderen kjennetegnes ved mer abstrakt tenkning enn tidlig ungdomsalder, noe som gjør seg gjeldende ved at ungdommene tar i bruk avanserte resonneringsstrategier og at de begynner å tenke i retning av eksistensielle spørsmål angående verdier, moral og meningen med livet (Kroger). De sosiale påvirkningene i flerkulturelle miljøer blir ekstra utfordrende for identitetsutviklingen i den midtre ungdomsalderen fordi ungdommene har flere verdisyn å velge mellom, og de utvikler egne strategier for å etablere verdisyn. Identitetsutviklingen og løsrivelsen fra foreldrene er fremtredende prosesser i ungdomsalderen, det kan være grunnen til at mange foreldre opplever denne tiden som spesielt utfordrende og vanskelig (Tetzchner, 2001).

Gilligan (1982) mener at ungdommer i alderen 16 til 18 år, inntar et moralsk omsorgsperspektiv hun kaller "Self-sacrifice", der ungdommen ofte gir avkall på egne behov for å innfri andres ønsker. Denne måten å tenke på vil få følger for moralske vurderinger, og hvordan ungdommen velger mellom ulike handlingsalternativer i hverdagen. Det har blitt antydning et skille mellom gutter og jenters omsorgsorientering (Gilligan, 1982; Pratt, Skoe & Arnold, 2004), og undersøkelser har funnet resultater som indikerer at jenter tenderer mot omsorgsorientering og gutter mot rettferdighetsorientering. Gilligan (1982) forklarer dette med utgangspunkt i jenters identifisering med moren, og tradisjonelle kjønnsrollemønstre som har vært gjeldende både i kollektivistiske og individualistiske samfunnsformer.

Oppdragelsesstiler

Sosialisering er en aktiv interaksjon mellom omsorgsgiver og barnet som er med på å forme barnet og har stor betydning for barnets fremtid (Kagitcibasi, 2007). I flesteparten av verdenssamfunnene, blant etniske minoritetsgrupper og lavt sosioøkonomiske grupper i individualistiske samfunn blir sosial kompetanse mer vektlagt enn kognitiv kompetanse. Det betyr at foreldre og omsorgsgiveres fokus i flerkulturelle miljøer kan være forskjellig i forhold til hva de mener er viktig å tilegne seg av kompetanse, noe som kan gi seg utslag i ulike strategier av oppdragelsesstil. Mange studier har konkludert med at fattigdom og lav økonomisk status er en risiko for barnets utvikling (Kagitcibasi). Fattigdom er en risiko i seg selv, men den er også med på å styre andre faktorer i hjemmet. Globale endringer i livsstil,

urbanisering og skolegang krever kognitiv kompetanse for å komplimentere sosial kompetanse. Både kognitiv og sosial kompetanse utvikles i sosialiseringprosessen. Hva som oppleves som den ideelle oppdragelsesstilen vil være avhengig av så vel kultur, som hvor man befinner seg i samfunnet. Kagiticibasi (2007) mener at oppdragelsesstil som fokuserer på autonomitet (selvstyring) og tilhørighet vil føre til den beste formen for tilpassning i forbindelse med globaliseringsprosessen som mange barn opplever i individualistiske samfunn i dag.

I følge Trevarthen (1996) har mennesket en grunnleggende evne til å tolke andres uttrykk og at denne evnen tas i bruk allerede som spebarn (sitert i Nafstad, 2004). Innenfor denne retningen av psykologisk forskning, som kjennetegnes ved sosiokulturelt perspektiv, har man undersøkt hvordan omsorgsprosessen ser ut til gjensidig å påvirke både omsorgsgiver og barn med det mål å skape en nær relasjon (Hundeide, 2005). Omsorg er altså en dialogisk prosess, der omsorgspersonen handler ut i fra hvilke reaksjoner og ytringer barnet kommer med, og motsatt. Prosessen vil være avhengig av at både omsorgspersonen og barnet oppfatter og finner mening i det den andre viser av uttrykk og gir av reaksjoner. Hundeide kaller denne prosessen ”den primære omsorgssyklus”.

Oppdragelsesstiler

Studier innenfor oppdragelsesstiler og oppdragelsesstiler har konkludert med at barn som blir beskrevet som avhengige, redde, emosjonelt labile og så videre, har mødre som oppleves som *overbeskyttende* i form av at mødrene har et behov for avhengighet og at de straffer handlinger som gjør barnet uavhengig. Det er også en generell enighet om at de mødre som beskrives som skremmende, straffende, avvisende eller overkontrollerende har barn som utvikler ulike former for aggressiv atferd (Kagiticibasi, 2007). En ”varm”, positiv familieatmosfære har vist seg å være positivt relatert til barnets utvikling blant annet av intelligens og prososiale evner (Walker, Henning & Krettenauer, 2000).

Baumrind (1966, 1967) sin tidlige forskning på foreldre og barn i naturlige settinger, resulterte i en kategorisering av oppdragelsesstiler innenfor tre dimensjoner:

Autoritær oppdragelsesstil: hvor foreldrene oppleves som kontrollerende ovenfor barna.

Permissive (tillatende/ettergivende) sti: som karakteriseres ved at foreldrene er tolerante ovenfor atferd som ikke er tolerert av andre/flertallet i samfunnet. Barna har mer eller mindre «frie tøyler». *Autoritativ stil*: der foreldre veileder barna, samtidig som de konsulterer dem. Foreldrene setter klare grenser, samtidig som de støtter barna sine i å vise individualitet og uavhengighet (autonomitet). De ulike oppdragelsesstilene kan i følge Baumrind predikere

ulike personlighetstrekk hos barnet, og i hennes teori kommer det tydelig frem at autoritativ oppdragelsesstil ser ut til å ha den mest ønskelige effekten på barnets utvikling. Barnet utvikler da egenskaper som har vist seg å være hensiktsmessige i sosial sammenhenger. Typologiene i Baumrind sin teori ble kategorisert innenfor to hovedfaktorer; ”*responsiv- og krevende omsorgsstil*”. Responsiv (responsiveness) omsorgsstiler referer til foreldrenes evne til å fremheve individualitet hos barnet ved hjelp av støttende omsorg, inkludert varme, autonom støtte og fornuftig kommunikasjon. Krevende (demandingness) omsorgsstil referer til foreldrenes evne til å integrere barnet i samfunnet ved hjelp av atferdsregulering og kontroll, direkte konfrontasjon og veiledning i forbindelse med barnets aktiviteter (Baumrind, 2005). Innenfor hovedfaktorene ble det identifisert fire foreldrestiler: *autoritativ stil*; foreldre som skårer høyt både på responsiv og krevende omsorgsstil, *ettergivende* (indulgent) stil; foreldre skårer lavt på krevende og høyt på responsiv omsorgsstil, *autoritær stil*; foreldre som skårer høyt på krevende og lavt på responsiv og *avvisende* (neglectful) stil; hvor foreldrene skårer lavt på både krevende og responsiv omsorgsstil (Martinez & Garcia, 2007).

Oppdragelsesstiler kan se ut til å holde seg stabile gjennom ungdomsalderen. I følge Barber, Maughan og Olsen (2005) undersøkte endringer og mønstre i foreldrenes omsorgsstil gjennom ungdomsalderen. Resultatene fra dette studiet tyder på at endringene er små når det gjelder foreldrestil over tid, og Barber et al. antar dette skyldes at foreldre har etablerte verdier og holdninger som de benytter i forbindelse med barneoppdragelse gjennom hele barne- og ungdomstiden. Hos amerikanske ungdommer som deltok i dette studiet, og deres foreldre ser det dermed ut til at foreldrestilen er stabil i forhold til de typologier som blir beskrevet over, men at de inneholder mindre kontroll og mindre nærkontakt ettersom barna blir eldre. Denne endringen, mener Barber et al., kommer som følge av at barnet blir mer autonomt og selvstendig.

Kulturforskjeller

Tidlig forskning hvor man har sammenlignet foreldrestil i ulike kulturer har kommet frem til at ulike foreldrestiler har ulik funksjon i den gitte kulturen. Et eksempel på dette er resultater fra et tidlig studie av Kagitcibasi (1971) (i Kagitcibasi, 2007). Hun sammenlignet tyrkiske og amerikanske ungdommer i forhold til deres opplevelse av foreldrekontroll i tillegg til den affektive komponenten de opplevde at foreldrene viste dem. Det viste seg i dette studie at opplevelsen av å bli elsket (affektiv komponent) var like stor hos begge gruppene, men at de tyrkiske ungdommene opplevde at foreldre var mer kontrollerende enn de amerikanske. Resultatet førte til konklusjonen om at foreldrestil og dens påvirkning på barnet vil være

avhengig av hvilken kultur, og hva slags type samfunn barnet vokser opp i. Barnets opplevelse av å bli elsket (affektiv komponent) vil være avhengig av barnets attribusjon av foreldrenes stil og dermed vil barn som opplever at deres foreldre gjør ”det samme” som andre barns foreldre få følelsen av at de blir tatt godt vare på emosjonelt (Kagitcibasi, 2007).

Rudy, Grusec og Wolfe (1999) fant i sitt studie at autoritær foreldrestil ofte blir foretrukket av foreldre i kollektivistiske samfunn. Dette fordi foreldrene i disse samfunnene har fokus på egenskaper som bygger på samarbeid, gjensidig avhengighet og familieharmonier. Denne foreldrestilen er ikke nødvendigvis tilpasset individualistiske samfunnsstrukturer. I tillegg har autoritær foreldrestil blitt assosiert med en rekke negative trekk hos barn med europeisk bakgrunn. I Rudy og Grusec et al. (1999) sitt studie ble det forsøkt å finne ut av hvilken rolle autoritær foreldrestil hadde i individualistisk og kollektivistiske samfunn, og hvordan dette påvirket moderlig omsorg, kognisjon og barnas selvfølelse. Resultater fra studiet er med på å forsterke teorien om at autoritær oppdragelsesstil er tilpasset kollektivistiske samfunnsformer og at barna i denne samfunnsformen opplever denne oppdragelsesstilen som varm og emosjonell. Mødre i kollektivistiske samfunn som deltok i denne undersøkelsen ga uttrykk for at de foretrakk autoritær oppfostringsstil, men de tenkte ikke mer negativt om barnet sitt av den grunn, barna deres hadde ikke lavere selvfølelse enn andre barn som hadde opplevd andre oppdragelsesstiler. Resultatene antydte videre at moderlige negative tanker om barnet i forbindelse med autoritær omsorgsstil i individualistiske samfunn, men ikke kollektivistiske samfunnsgrupper, kan være mer skadelig eller ødeleggende for barns selvfølelse enn autoritær oppdragelsesstil i seg selv.

Barn som vokser opp i Japan og Korea opplever foreldrene sine som varme og emosjonelle, og de utøver streng disiplin, mens barn i for eksempel Nord Amerika vil tolke at foreldrene som utøver streng disiplin har en mindre varm og emosjonell oppdragelsesstil (Kagitcibasi, 2007). Et viktig aspekt i denne sammenheng er hvordan kontroll og disiplin utøves. Flere studier gjort på dette feltet har fokusert på langtidseffekten av streng disiplinert foreldrekontroll og de har kommet frem til interessante funn. Det har for eksempel vist seg at *kontrollerende oppdragelsesstil* med fysisk avstraffelse av barn har hatt negativ effekt på euro-amerikanske barn, mens den ikke har disse effektene på afro-amerikanske barn (Kagitcibasi, 2007). Sammenligningen av oppdragelsesstil mellom ulike etniske grupper i Nederland (Dekovic et al., 2006), viste kulturforskjeller i dimensjonen *overbeskyttelse*. Barn av innvandrerforeldre i Nederland rapporterte signifikant høyere bruk av overbeskyttende teknikker i forbindelse med barneoppfostring. Kjønnforskjeller ble også funnet i dimensjonen overbeskyttende; der tendensen var at gutter opplevde foreldrene som mer

overbeskyttende enn jenter. Kulturforskjellen mente Dekovic et al. kunne skyldes at innvandrereldre er mer utrygge på barnas fremtid, og at de dermed bruker mer autoritære teknikker for å forsikre seg om at barnet oppnår økonomiske trygghet og får ta del i det sosiale og kulturelle samfunnet de vokser opp i. I dette studie ble det ikke tatt høyde for individuelle forskjeller innad i gruppene (e.g., hvor lenge barna har vært bosatt i Nederland, religionstilhørighet, hvilket land de opprinnelig kom fra, familieforhold, osv.).

Autoritær oppdragelsesstil ser altså ut til å være mer utbredt i ikke-vestlige, kollektivistiske samfunn. I disse samfunnene blir autoritær oppdragelsesstil ikke relatert til mistilpassning for barnet, men snarere tvert i mot (Dwairy & Menshar, 2006). Det kan se ut til at i kollektivistiske samfunn blir barna mer tilpassningsdyktige dersom de har hatt foreldre som har vært autoritære i sin oppdragelsesstil. Som i andre studier fant Dwairy og Menshar en assosiasjon mellom autoritative oppdragelsesstil og mental helse, men de fant ikke en assosiasjon mellom autoritær oppdragelsesstil og problemer som førte til avhengighet eller problemer med å forholde seg til autoriteter, lite samarbeidsvillige barn osv. I Dwairy og Menshar sine undersøkelser ble det konkludert med at det er store kryss-kulturelle forskjeller mellom oppdragelsesstiler, der den autoritære oppdragelsesstilen har en helt annen funksjon i ikke-vestlige samfunn enn den har i samfunn som er mer individualistiske og liberale i sin styreform. Denne konklusjonen støtter resultatet fra undersøkelser om oppdragelsesstiler i Israel (Dwairy, 2004). I denne studien ble det også tatt hensyn til kjønnsforskjeller. Disse forskjellene gjorde seg gjeldende i at gutter opplevde mindre autoritativ oppdragelsesstil enn jenter, og at det var en signifikant sammenheng mellom permissiv oppdragelsesstil og atferdsproblemer hos gutter.

Kjønnsforskjeller

Sønner er mer betydningsfulle enn døtre i mange kollektivistiske samfunn. Grunner til dette kan være at samfunnets struktur legger opp til at gutter skal bidra økonomisk, at det er gutter som fører slektsnavnet videre, eller andre sosiologiske og samfunnsmessige faktorer. Jentene derimot skal læres opp for å mestre andre sider ved familielivet. Kvinnene skal ta seg av barn og husstell og får dermed en helt annen rolle i familiesettingen. Foreldrene kan med bakgrunn i denne tankegangen utøve ulik oppdragelsesstil i forhold til kjønn på barnet.

Den prototypiske vestlige familie har blitt "Kjernefamilien", den alle refererer til. Familiestrukturen har allikevel endret seg mye de siste tiårene, som et resultat av innvandring, høye skilsmissetall og et mer autonomt syn på mennesket som bidrar til at man har større valgmulighet i forhold til styring av eget liv. Gjennom integrering i flerkulturelle samfunn er

det mulig å tenke seg at kjønnsrollemønstret blir utfordret i flere retninger, der man kan se tendenser både mot tradisjonelle mønstre og mer individualiserte livsstilsmønstre.

Differensiert oppdragelsesstil for mødre og fedre som fører til ulik behandling av sønner og døtre er et kontroversielt tema (Conrade & Ho, 2001). Kjønnssosialiseringsdebatten har i lengre tid fokusert på at kjønnsforskjeller opprettholdes gjennom foreldrenes stil i sin barneoppdragelse. Dette med bakgrunn i sosial læringsteori, modellering og forsterkningsprosedyrer som viktigste påvirkningskrefter. I disse teoriene understrekes det at kjønnsidentitet utvikles relativt tidlig i barne-ungdomsalderen og at foreldrenes rolle vil være av betydning for utvikling generelt. Resultater fra Conrade og Ho (2001) sitt studie av ungdommers opplevelse av sine foreldres omsorgsstil, indikerte at fedre og mødre hadde ulik stil i forhold til barnets kjønn. Fedre så ut til generelt å utøve en autoritær stil ovenfor barna. Mødrene opplevdes mer autoritative ovenfor jentene, mens guttene opplevde at mødrene utøvde permissive (tillatende/ettergivende) oppdragelsesstil (Conrade & Ho). De samme funnene ble vist til i Russell og Russell (1989) sitt studie av oppdragelsesstiler der de fant at fedre oftere utøvde autoritær oppdragelsesstil enn mødre. Videre fant de at gutter oftere ble oppdratt autoritært både av mødre og fedre, og at jenter ble møtt med en autoritativ stil både fra mødre og fedre. Disse funnene vil være av stor betydning for barnas videre utvikling, og spesielt med tanke på aggresjonsnivå som antas å være høyere hos menn enn kvinner (Russell & Russell). Ang (2006) rapporterte også om kjønnsforskjeller i sitt studie av ungdommer i Asia og deres persepsjon av foreldrenes oppfostringsstil. Autoritær oppdragelsesstil var overrepresentert hos foreldrene både når det gjaldt gutter og jenter i dette studiet, noe Ang mente var begrunnet i at samfunnets struktur var tilpasset denne formen for barneoppdragelse. De kjønnsrollemønstrene som var gjeldende i samfunnet generelt var basert på at mor var den mest omsorgsfulle, mens fars rolle var mer orientert mot disiplin og betydningsfulle avgjørelser.

Moral og moralsk løsrivelse

Det å handle i tråd med ens moralske prinsipper er en utfordring for mennesket. I ungdomsalderen da mye skjer med individet både fysiologisk og mentalt, vil det være ulike faktorer som er med på utvikle personlighetstrekk og moralske oppfatninger i forbindelse med identitetsutvikling. Begrepet ”moral” kan defineres som forståelse og begrunnelser for hva som er riktig og hva som er galt i gitte situasjoner. Personer står overfor ulike handlingsalternativer som tar utgangspunkt i vurderinger av regler, som man av ulike grunner

velger å følge eller ikke følge. Om disse valgene er reelle for personen eller om de skjer automatisk og ubevisst vil være av interesse for teorier om utvikling av moral. Den affektive komponenten i moral gjør seg gjeldende i alle sammenhenger, og påvirker handlingen. I nesten alle sammenhenger vil barnet få kjennskap og innsyn i moralske prinsipper gjennom å iaktta andre mennesker, både voksne og barn. Rollemodellene vil derfor være av stor betydning for utviklingen av moralske prinsipper både relasjonelt og rasjonelt (Bandura, 1986).

Psykologiske perspektiver på moralsk utvikling

Psykoanalytisk teori vektlegger tidlig forelder-barn relasjon, i forhold til å utvikle samvittigheten gjennom identifiseringsmekanismer og å konsekvent internalisere verdier. *Sosial-læringsteori* vektlegger rollemodeller og har fokusert på foreldrenes rolle i å påvirke og forsterke barnets atferd. *Kognitiv-utviklingsteori*, vektlegger venner og andre jevnaldrendes påvirkning mer enn foreldrenes påvirkning i forhold til utvikling av moral. Både Kohlberg og Piaget hevdet at foreldrene har en minimal og uspesifikk rolle i barnets moralske utvikling (Walker, Hennig & Krettenauer, 2000).

Logisk konstruktivisme og Kohlberg sin stadiemodell

Innenfor logisk konstruktivisme er moralsk utvikling i følge Tetzchner (2001) nært knyttet opp mot den kognitive utviklingen, hvor det antydes at barns evne til å resonnerer bestemmer deres moralske standpunkt. Gjennom assimilasjon, akkomodasjon og organisering tilegner barna seg kunnskap og organiserer denne kunnskapen (Piaget, 1932). I logisk konstruktivisme vektlegges betydningen av de sosiale erfaringer barna får ved å løse konflikter som oppstår mellom barna (og ikke hvordan voksne i samspill med barna formidler hva som er riktig og hva som er galt). I slike samspill tar barna selv ansvar for hva som er riktig og galt, og de må da også ta hensyn til de andre barnas synspunkter (Tetzchner, 2001).

Kohlbergs moralske utviklingsteori bygger på logisk konstruktivisme (sitert i Kohlberg, 1986), men omhandler utvikling gjennom barn – ungdom og voksen alder. Han videreutviklet teorien ved å lage et moralsk resonneringsintervju hvor han undersøkte personers vurdering av moralske dilemmaer. Svarene i dette intervjuet ble gradert i utviklingsstadier ut i fra begrunnelsen for handlingsalternativ. De moralske nivåene i hans modell er som følger: Det prekonvensjonelle nivå: stadie (1) *Orientering mot straff og lydlighet*; stadie (2) *Orientering mot individualitet og instrumentalitet*. Det konvensjonelle nivå: stadie (3) *Gjensidige forventninger, relasjoner og konformitet*; stadie (4) *Sosiale systemer og samvittighet*, Det postkonvensjonelt nivå: stadie (5) *Individuelle rettigheter*;

stadie (6) Universelle etiske prinsipper (Tetzchner, 2001). I Kohlberg sin tidlige forskning, gikk det tydelig frem at typisk for menn var at de befant seg på stadie 4 som er karakterisert ved "lov og orden mentalitet" og at kvinner skåret lavere enn menn, på stadie 3 som karakteriseres ved "behovet for å opprettholde relasjoner og møte andres forventninger" (gjengitt i Rogoff, 2003). På bakgrunn av plassering i stadiemodellen har det blitt antydnet at menn har høyere moral enn kvinner. Kohlberg sin stadiemodell har blitt kritisert for å være kjønnsdiskriminerende og for ikke å ta hensyn til kulturelle forskjeller.

Sosiokulturelt utviklingsperspektiv

Innenfor dette perspektivet ser man på utvikling med utgangspunkt i barnets opplevelse av situasjoner og av barnets alternativer. Det vil si at barnet handler rasjonelt ut ifra sine egne premisser og innenfor sitt eget kjente, kulturelle fellesskap (Hundeide, 2005). I multidisiplinære syn på utvikling finner man igjen de samme grunnleggende tankene, der de intrapersonlige prosessene hos barnet er med på å utvikle barnet fordi de tolker og "finner mening" i sine omgivelser gjennom å delta i kulturelle praksiser (Chase-Landsdale, D'Angelo & Palacios, 2007).

Sosial Kognitiv teori

I sosial kognitiv teori er moralsk resonnering oversatt til " handlinger gjennom selvregulerende mekanismer der moralsk standard blir øvet" (Bandura, Barbaranelli, Caprara & Pastorelli, 1996, s 364). Gjennom sosialiseringsprosessen blir moralske standarder konstruert fra informasjon gjennom direkte læring, evaluering av sosiale reaksjoner på ens egne handlinger og ved å observere modeller for moralske handlinger. Når disse standardene er formet og konstruert i individet, fungerer de som retningslinjer og referanser for handlingen. Mennesker regulerer, i følge Bandura et al., (1996) sine handlinger gjennom å evaluere konsekvensene de tillegger handlingen. De utfører handlinger som gir selvtilfredsstillelse og avstår fra å handle slik at moralske standarder kommer i ubalanse fordi de da opplever selvsensur.

Det understrekes i sosial kognitiv teori at individet handler på bakgrunn av sin tidligere erfaring og med fokus på at psykososial fungering er et produkt av en dynamisk samkjøring mellom personlig påvirkning (kognitiv, affektiv og biologisk bestemt), og miljømessig påvirkning. Disse prosessene opererer gjennom et nettverk av sosiostrukturelle påvirkninger. De personlige og miljømessige påvirkningene opprettholder organisering og regulering av den menneskelige handlingen. I de sosiale systemene blir personens utvikling

og fungering påvirket gjennom regler og praksiser. Mennesket handler altså i samsvar med sine moralske standarder ved å forutse enten negativ eller positiv selvreaksjon ut ifra ulike handlingsalternativer, og dermed regulerer handlingen ut i fra disse. Det er denne prosessen Bandura kaller selvregulering, og som står sentralt i hans teori om utvikling av moral (Bandura et al., 1996).

Moralsk løsrivelse

I sosial kognitiv teori legges det til grunn at gjennom utviklingen av moralsk agenda, konstruerer og utvikler individet standarder for hva som er moralsk riktig og galt. Disse standardene fungerer som veiledende i forhold til hva individet gjør. Ofte velger man å avstå fra handlinger som gjør at man kommer på kant med sine moralske standarder fordi man da opplever selvførdømmelse. Men, moralske standarder fører ikke automatisk til at individet har indre moralsk kontroll. De selvregulerende mekanismene for moral inntreffer bare dersom de blir aktivert, og det finnes mange psykososiale påvirkninger som kan føre til at selvsanksjonene blir løsrevet i forbindelse med grusomme praksiser (Bandura, et al 1996). Eksempler på dette er de som handler i religionens navn, ut i fra politiske hensyn, sosialt press eller ut i fra økonomiske hensyn (Zimbardo, 2007). Det handler da i denne sammenheng om handlinger som mennesker rettferdiggjør overfor seg selv, mens de påfører andre mennesker smerte, utøver vold, tortur og lignende.

Bandura et al.,(1996) utviklet en teoretisk modell som beskrev moralsk løsrivelse for å forklare hvorfor noen personer så ut til å kunne delta i inhumane handlinger uten å føle seg ukomfortable. Bandura's selvrappoterings test "Test of Moral Disengagement", (1996), som undersøker individers tendens til å løsrivelse seg fra moralske standarder i sammenheng med sosiale skadelige handlinger og antisosial atferd i naturlige settinger, har blant annet blitt relatert til skyldfølelse (Bandura, et al., 1996). Videre forskning på moralsk løsrivelse har ofte involvert og gitt forklaringer på politisk og militær vold (Moore, 2008). Moralsk løsrivelse vil si at man utfører handlinger som ikke samsvarer med ens moralske prinsipper og standarder, men som man gjennom selvregulering finner grunner til å utføre i den gitte situasjonen. De kognitive *selvregulerende mekanismene* som inntreffer når moralen blir satt på prøve og som fører til at man handler i utakt med sine moralske standarder er i følge Bandura, Caprara, Barbaranelli, Pastorelli & Regalia, (2001): (1) *Moralsk rettferdiggjøring*; der den skadelige handlingen blir gjort personlig og sosialt akseptabel. (2) *Euphemistisk språkbruk*; hvor individet bruker velmenende og positivt relaterte ord for å beskrive handlingen. Hvordan atferd sees på vil også bli farget av hva den sammenlignes med, gjennom (3) *fordelaktig*

sammenligning vil atferden virke mindre skadelig. Man forsøker å flytte eller (4) *attribuere* ansvaret over til andre, eller (5) *sammenblander* ansvaret slik at man ikke er alene med ansvaret. Man kan også velge (6) å *se bort fra konsekvensene* og dermed gjøre handlingen mindre skadelig. Hvem som er skyldig i den skadelige handlingen kan også tillegges andre enn en selv, og da (7) *attribuerer man skyld*. Den siste av de identifiserte løsrivelses mekanisme handler om menneskesyn, og hvordan man gjør mennesker til mindre verdt fordi de har utført ulike handlinger. Denne mekanismen kalles (8) *dehumanisering* (Bandura et al. 2001). Mekanismene som trer i kraft når det gjelder moralske handlinger, omformer skadelige praksiser til akseptable handlinger gjennom sosial og moralsk rettferdiggjøring, fritar de for sosial sammenligning og gjør de fornuftige for individet selv. Handlinger individet utfører blir ved hjelp av løsrivelsesmekanismene sett på som mindre skadelige, og gir i stedet personen egen godkjenning av handlingen (Bandura et al., 2001). Høy moralsk løsrivelse har blitt assosiert med aggressiv atferd og dårlige prososiale evner, samtidig som de som skårer høyt på moralsk løsrivelse ser ut til å føle lite skyld for den skadelige handlingen de har utført (Bandura, 2002; Paciello, Fida, Tramontano, Lupinett & Caprara, 2008). Paciello et al. (2008) fant i sitt studie at ungdom med høy moralsk løsrivelse hadde høyere sannsynlighet for å vise aggressiv og voldelig atferd i sen ungdomsalder enn de som hadde lav moralsk løsrivelse tidlig i ungdomsalderen. I dette studiet ble det sett på stabilitet og endring av moralsk løsrivelse hos ungdommer mellom 14 og 20 år. Det viste seg, som antatt, at moralsk løsrivelse hadde en predikativ funksjon i forhold til utvikling av aggressiv og voldelig atferd. I dette studiet ble det, som i andre lignende studier funnet kjønnsforskjeller der gutter skåret høyere, og rapporterte altså om mer bruk av moralsk løsrivelse enn jenter på samme alder. Andre studier har vist at jenter har lavere moralsk løsrivelse og høyere moralsk emosjonell kompetanse enn gutter på samme alder (Eisenberg, 2000). Paciello et al., (2008) fant også i sitt studie at gutter som ble beskrevet som aggressive av sine venner i tidlig ungdomsalder, så ut til å være i risikozonen for å løsrive seg fra sine moralske standarder på et senere tidspunkt i ungdomsalderen, sammenlignet med jenter.

Kultur, moral og kjønnsforskjeller

Kultur er med på å skape og utvikle selv-persepsjon og hvordan selvet utvikles har stor betydning for utviklingen av moralsk tenkning (Miller, 1990). Miller (1990) fant i sitt studie at indere og amerikanere hadde en ulik vektlegging når det gjaldt moralsk tenkning. Indere vektla sosiale ansvarsområder som moralske problemstillinger, mens amerikanere så på sosiale ansvarsområder som noe man tok stilling til personlig. Dette funnet tyder på at

kulturelle rammer er med på å bestemme hva man ser på som moralsk riktig eller ikke, og at moralsk utvikling vil ha ulik betydning innenfor ulike kulturer.

Hvorvidt kvinner og menn har ulike orienteringer i forhold til moralske vurderinger har vært debattert i flere ti-år. Gilligan (1982) har kritisert Kohlberg sin modell av moralsk utvikling for ikke å se kvinner og menns ulike form for moralsk tenkning. Hun mente at kvinner har en form for omsorgsresonnering som ikke kommer frem og blir tatt hensyn til i Kohlbergs modell. Hun hevdet videre at menn har en form for rettferdighetsorientering, og at det er denne formen for moralsk resonnering som blir målt i Kohlbergs resoneringsintervju. Denne forskjellen mellom menn og kvinners moralske orientering er et produkt av det som har vært tradisjonelt kjønnsrollemønster i individualistiske samfunn. Denne kritikken er kontroversiell og har blitt diskutert i mange sammenhenger (bl.a Skoe, 1998). Jaffe og Hyde (2000) gjorde en meta-analyse av de studiene som har tatt for seg kjønnsforskjeller i forbindelse med moralsk orientering. De baserte sine konklusjoner etter en gjennomgang av 181 studier hvor moralsk vurdering inngikk som en av flere variabler. I sin meta-analyse fant de liten støtte for kjønnsforskjeller i omsorgsperspektivet, men at den gikk i retning av at kvinner brukte dette mer enn menn. I forhold til menn fant Jaffe og Hyde at det var en liten forskjell mellom kjønn som gikk i retning av at menn brukte rettferdighetsperspektivet mer enn kvinner (Jaffe & Hyde, 2000). Funn fra undersøkelser av omsorgsorientering blant barn i andre kulturer (ikke- vestlig) og deres omsorgsorientering, tyder resultatene på liten forskjell mellom kjønn (Garrod et al., 2003).

Moral og oppdragelsesstiler

Den generelle kritikken av de kognitive utviklingsmodellene går ut på at de ikke vektlegger foreldrenes rolle, men at individets moralske dømmekraft utvikles gjennom påvirkning fra jevnaldrende og autoritetspersoner i miljøet (Okin & Reich, 1999). Det finnes få studier som er gjort for å finne sammenheng direkte mellom oppdragelsesstil og moralsk løsrivelse hos ungdom. I et studie utført av Detert, Trevino og Sweitzer (2008) ble det imidlertid undersøkt om spesielle egenskaper hos barnet påvirket evne til moralsk tenkning og moralsk løsrivelse. Det vil være interessant med tanke på hvilke oppdragelsesstiler som fremmer hvilke egenskaper hos barnet. Detert, et al. fant i sitt studie at empati og moralsk identitet var negativt relatert til moralsk løsrivelse og at kynisme og atferdstrekket "chance locus of control" (ikke –kontroll over handlingen) var positivt relatert til moralsk løsrivelse. Dette studiet ble utført på voksne, men vil ha en relevans i forbindelse med hvilke egenskaper som er mest fremtredende hos ungdom med høy moralsk løsrivelse.

I Powers (1988), ble det konkludert med at ungdommenes moralske utviklingsnivå kunne predikeres på bakgrunn av foreldrenes støttende funksjon (inkludert empati og varme), og ikke deres kognitive stimulerende atferd. At foreldrenes rolle er en sentral påvirkningsfaktor i forhold til utvikling av moral ble også funnet i Smetana (1999). Dette ble begrunnet med at foreldrene har en dypere relasjon og oftere et tettere emosjonelt bånd til barnet i motsetning til venner og andre kjente..

Pratt, Skoe & Arnold (2004) undersøkte oppdragelsesstiler i omsorgsresonnering hos ungdom mellom 16-20 år. I dette studiet ble Ethic of Care Interview (ECI) (Skoe, 1998) benyttet. ECI er et intervju hvor man ønsker å måle individets moralske omsorgsresonnering, der den som deltar blir utfordret i forhold til å ta ansvar for sine egne versus andres behov. Resultatet av dette studiet viste ingen signifikant forskjell mellom gutter og jenters omsorgsresonneringsevne. Det som imidlertid kom frem i denne undersøkelsen var at ungdommene som hadde foreldre med autoritativ oppdragelsesstil, og ungdommene som opplevde at foreldrene hadde hatt autonomitet-oppfordrende praksis i forhold til barna sine, skåret høyere på nivå av omsorgsresonnering enn de som hadde foreldre som utøvde andre oppdragelsesstiler.

Foreldrenes egenskaper kommer tydelig frem i oppdragelsesformen (Tetzchner, 2001), og de barna som har hatt gode relasjoner til foreldrene sine og opplevd emosjonelle positive erfaringer vil ha større sannsynlighet for å utvikle god moral og gode prososiale evner. Oppdragelsesstiler som beskrives som støttende og varme vil derfor være et godt utgangspunkt for en god moralsk utvikling, men det vil allikevel være avgjørende om oppvekstsituasjon innebærer andre store utfordringer. Med tanke på foreldrenes omsorgsstil vil det derfor være avgjørende om foreldrene kommer i posisjon til å utøve den form for moralsk læring som vil fremme god moralsk dømmekraft, og dermed lav moralsk løsrivelse. Halstead (1999) antydte problemer med moralsk sosialisering når man betrakter ulikheter innad i familiestrukturen. Han understreker i sin artikkel at familier ikke er homogene, og heller ikke enkelt strukturert, dette med tanke på å generalisere antagelsen om at foreldrene har en avgjørende rolle for utvikling av moral, eller hvor stor rolle de spiller i forhold til andre miljøfaktorer. Det at familier har ulik struktur (e.g. enslig mor, arbeidsløse foreldre, ulik familiekultur osv.), gjør at forskning på dette området er ekstra utfordrende.

Denne studien

Data til denne undersøkelsen kommer fra prosjektet *Ungdom, Kultur og Mestring, UngKul*, ved Folkehelseinstituttets Divisjon for psykisk helse. UngKul har som overordnet målsetting å studere betydningen av etnisitet og migrasjon i barns utviklingsforløp fra risiko til resiliens eller til psykiske plager (se Appendiks A). Oppdragelsesstil og moralsk løsrivelse hos ungdom i et flerkulturelt miljø, ble målt ved selvrappporterte spørreskjemadata fra et av UngKuls delprosjekter, den såkalte ”Skolestudien”. Ungdommenes opplevelse av foreldrenes oppdragelsesstil er målt ved en kortversjon av skalaen ”Egna minnen Beträffande Uppfostran” (Perris, et al. 1994). Moralsk løsrivelse ble målt ved ”The Test og Moral Disengagement” (Bandura et al., 1996).

Deltagerne ble kategorisert som ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn eller innvandrerbakgrunn dersom de hadde to foreldre som er født i et annet land enn Norge. Dersom begge foreldrene var norskfødte ble de betegnet som etnisk norske. Elever med en norskfødt og en forelder født i annet land, er ekskludert fra denne studien.

Oppdragelsesstiler blir kategorisert innenfor dimensjonene *varm-emosjonell stil*, *avvisende og straffende stil*, *kontrollerende stil* og *sammenlignende stil*. *Varm-emosjonell* oppdragelsesstil tar utgangspunkt i de samme teknikkene som Baumrind’s autoritative oppdragelsesstil beskriver, mens *avvisende* og *kontrollerende* oppdragelsesstil har noen av de typiske teknikkene fra autoritær oppdragelsesstil (Baumrind, 1967; 2005). *Sammenlignende* oppdragelsesstil kjennetegnes ved at foreldrene ikke vektlegger barnets individualitet, men vurderer barnets kvaliteter i forhold til andre barn.

Oppdragelsesstiler, kultur og kjønn

Det er forventet at etnisk norske ungdommer skårer høyere på *varm-emosjonell* oppdragelsesstil enn innvandrerungdom. Tidligere funn om at autoritativ oppdragelsesstil (som kjennetegnes med varm og støttende foreldreoppdragelse) er mer typisk i individualistiske samfunn enn kollektivistiske samfunn (Rudy, Grusec & Wolfe, 1999; Kagitcibaci, 2007). Det er videre forventet at jenter i begge gruppene vil skåre høyere enn gutter på *varm-emosjonell* oppdragelsesstil. Denne antagelsen baserer seg på resultater fra studier som har funnet resultater som indikerer at ulike oppdragerstil praktiseres overfor jenter og gutter både i kollektivistiske og individualistiske samfunn. For eksempel fant Dwairy (2004) at gutter opplevde mindre autoritativ stil enn jenter, og Conrade og Ho, (2001) viste til resultater hvor mødre og fedre utøvde ulike oppdragelsesstil i forhold til kjønn. Conrade og Ho

sine resultater indikerte at mødre opplevdes mer autoritative overfor jenter enn gutter, og guttene opplevde mødrenes stil mer permissiv (ettergivende) enn jentene. I Conrade og Ho viste resultatene at fedre generelt utøvde mer autoritær oppdragelsesstil enn mødre i forhold til både jenter og gutter.

Tidligere forskning har kommet frem til at innvandrerforeldre er mer overbeskyttende i sin oppdragelsesstil enn foreldre som tilhører majoritetskulturen (Dekovic et. al., 2006). Det er derfor forventet at innvandrerungdom skårer høyere på *kontrollerende* oppdragelsesstil enn gruppen av etnisk norske ungdommer. Dekovic et al., sine resultater indikerte også en kjønnsforskjell i overbeskyttende og *kontrollerende* oppdragelsesstil blant innvandrerungdom, hvor gutter skåret høyere enn jenter, derfor er det forventet å finne denne kjønnsforskjellen i denne studien.

I forhold til *avvisende* oppdragelsesstil er det forventet å finne en forskjell mellom gruppene, der innvandrerungdom skårer høyere på denne stilen enn etnisk norske ungdommer. Denne hypotesen er basert på funn som har indikert at fordi *avvisende* oppdragelsesstil har vist seg å være mer typisk blant foreldre som selv har emosjonelle og psykiske problemer (Kagitcibasi, 2007). Man kan tenke seg at innvandrerforeldre kan oppleve mer psykososiale problemer enn etnisk norske foreldre på grunn av påkjenningene ved å flytte fra en kultur til en annen, ettervirkninger av krigsrelaterte opplevelser og lignende. Det er ikke forventet å finne kjønnsforskjeller i *avvisende* oppdragelsesstil. Det er uklart om det er signifikante forskjeller mellom grupper og mellom gutter og jenter når det gjelder *sammenlignende* oppdragelsesstil.

Moralsk løsrivelse, kjønn og kultur

Det er uklart om det vil være en signifikant forskjell mellom innvandrergruppen og gruppen av etnisk norske ungdommer. Tidligere studier av moralsk løsrivelse har funnet kjønnsforskjell hvor gutter skårer høyere enn jenter (Bandura et al., 1996; Paciello et al., 2008). Denne kjønnsforskjellen er forventet i denne studien fordi aggresjon, som har vist seg å være positivt relatert til høy moralsk løsrivelse er mer fremtredende hos gutter enn hos jenter (Paciello, et al., 2008).

Forholdet mellom oppdragelsesstil og moralsk løsrivelse

Tidligere forskning har kommet frem til at foreldrene har større betydning enn tidligere antatt når det gjelder moralsk utvikling (Smetana, 1999). Det er derfor forventet at det vil være en positiv sammenheng mellom *avvisende* oppdragelsesstil og moralsk løsrivelse

i begge gruppene som en følge av at foreldrene ikke har hatt gode relasjoner til barna sine, og dermed skapt en avstand mellom seg og barna. Avstand i foreldre-barn relasjonen kan få konsekvenser for moralsk utvikling, der den kan virke hemmende. Ut ifra tidligere forskning på *avvisende* oppdragelsesstil er det forventet at denne sammenhengen er gjeldende både blant innvandrergruppen og i gruppen av etnisk norske ungdommer. Videre er det forventet at *varm-emosjonell* oppdragelsesstil har en negativ sammenheng til moralsk løsrivelse som en følge av at barna har hatt gode relasjoner til sine foreldre og dermed en forventning om en god moralsk utvikling (Zimmerman, Eisemann & Fleck, 2008).

Metode

Deltagere

Målgruppen for denne studien var elever ved en flerkulturell videregående skole (N = 444). Et av kjennetegnene ved denne skolen er at mange nasjonaliteter er representert, og majoriteten av elevene (ca 60%) har etnisk minoritetsbakgrunn. Til sammen 444 ungdommer (223 jenter og 208 gutter, 13 oppga ikke kjønn) samtykket i å delta. Alle deltok frivillig. Alder på de som var med i utvalget var 15 – 47 år ($M=17,10$, $SD = .97$). Et av kjennetegnene ved denne skolen er at miljøet er flerkulturelt (ca 60 % av elevene har innvandrerbakgrunn). I deltagerutvalget var etniske minoriteter representert fra Pakistan, Somalia, Marokko, Irak, Tyrkia, Afghanistan, Iran, Sri Lanka og Vietnam.

To av deltagerne ble fjernet på grunn av høy alder (mann 32 år, kvinne 47 år). Deretter ble 96 deltagere (77 innvandrerungdom og 19 etnisk norske ungdommer) fjernet fordi de ikke hadde fylt ut oppdragelsesstil- og moralsk løsrivelse test. Av de som ble tatt ut var det flere blant innvandrerne (28.6 %) enn blant de etnisk norske (11 %), $\chi^2(1, N = 442) = 18.25$ $p < .001$.

Det endelige utvalget besto av 176 jenter mellom 16–21 år ($M = 17.11$, $SD = .94$) og 170 gutter mellom 15-20 år ($M = 17.16$, $SD = .95$). Av disse var 194 (55,5 %) innvandrere og 154 (44,5 %) etnisk norske. Innvandrergruppen (gruppe 1) besto av 98 jenter (alder: $M = 17.12$, $SD = 1.01$, range = 16-21 år) og 94 gutter (alder: $M = 17.21$, $SD = .95$, range = 16-20 år), og den etniske norske gruppen (gruppe 2) besto av 78 jenter (alder: $M = 17.10$, $SD = .85$, range = 16-19 år) og 76 gutter (alder: $M = 17.11$, $SD = .96$, range = 15-19 år).

Prosedyre

Spørreundersøkelsen foregikk klassevis i skoletiden i et av skolens klasserom, høsten 2007. Spørreskjema var elektronisk og inneholdt 422 spørsmål knyttet til stress, mestring, akkulturasjon og psykisk helse. Elevene rapporterte også demografiske opplysninger. Spørreskjema skulle besvares individuelt. Tidsbruk for utfylling var gjennomsnittlig i underkant av en og en halv time. Før datainnsamlingen startet, fikk elevene instruksjoner som ble gitt muntlig og skriftlig som inneholdt begrepsavklaringer og opplysninger om hvordan de skulle fylle ut skjema. Ungdommene kunne til enhver tid be om hjelp fra tre forskningsassistenter som hadde fått opplæring i UngKul og som var tilstede under utfyllingen. Før de fylte ut spørreskjema, ble ungdommene gjort oppmerksomme på at svarene deres var konfidensielle og *kun* skulle brukes til statistiske målinger for å kunne si noe om hvordan barn og ungdom mestrer hverdagen både hjemme og på skolen, sosialt og faglig.

Måleinstrumenter

Oppdragelsesstil. Testen som ble brukt i dette studiet for å måle oppdragelsesstil er basert på den svenske oppdragelsesstiltesten "Egna Minnen Betreffande Uppfostran" (EMBU), (Perris, Arrindel & Eiseman, 1994). Testen baserer seg på selvrapporing og inneholdt opprinnelig 81 utsagn om beskrivelser av ulike måter foreldre oppdrar barn/ungdom. EMBU gir et mål på fire faktorbaserte subskalaer som i den opprinnelige testen inneholdt dimensjonene: avvisende, emosjonell-varm, (over)beskyttende og favoriserende oppdragelsesstil. Den opprinnelige testen hadde høye faktorladninger på alle de tre oppdragelsesstilene. Studier er gjort i ettertid for å konstruere en kort-versjon av denne lange og vanskelig gjennomførbare testen. Arrindell, et al., (1999) gjennomførte et studie hvor de utformet en kortversjon av EMBU og oppnådde gode resultater på de ulike dimensjonene ved å ha med 23 av de 81 utsagnene fra den opprinnelige testen. De brukte kun utsagn som ladet høyt på de oppdragelsesstilene de mente var de mest vanlige; avvisende, emosjonell-varm og beskyttende oppdragelsesstil. Reliabilitetsanalyse viste Cronbach's alpha verdier fra .72 til .85 (Arrindell et.al). Denne kort-versjonen av EMBU inneholdt 23 utsagn.

I denne studien ble det brukt et utvalg på 29 utsagn fra den opprinnelige testen for å identifisere ungdommenes opplevelse av foreldrenes omsorgstil (Se Appendiks B). Faktoranalyse gjort ved tidligere analyser av oppdragelsesstiltesten som brukes i prosjektet "UngKul" indikerte fire dimensjoner av oppdragelsesstiler. To av utsagnene hadde for lave faktorladninger i tidligere analyser til å kunne relateres til dimensjonene. Disse utsagnene ble

derfor fjernet fra de summerte indeksene, og har også i denne studien blitt utelatt. De fire dimensjonene av oppdragelsesstil var; 1) *varm-emosjonell* (8 ledd, f.eks: ”Jeg føler at foreldrene mine er stolte av meg når jeg får til ting jeg holder på med”; $\alpha = .89$); (2) *avvisende* (8 ledd, f.eks: ”Foreldrene mine straffer meg hardt selv for små ting”; $\alpha = .85$), (3) *kontrollerende* (7 ledd, f.eks: ”Mine foreldre passer mer på meg enn andre foreldre passer på sine barn”; $\alpha = .84$) og (4) *sammenlignende oppdragelsesstil* (4 ledd, f.eks: ”Foreldrene mine er mer opptatt av hvor flink jeg er i forhold til andre ungdommer enn hva jeg faktisk får til”, $\alpha = .73$). Ungdommene ble bedt om å rapportere på en Likert-skala hvor ofte de kjente seg igjen i situasjoner som ble beskrevet. Kategoriene på skalaen var: 1 = *aldri*, 2 = *veldig sjelden*, 3 = *sjelden*, 4 = *noen ganger*, 5 = *ofte* og 6 = *alltid*.

Gjennomsnittsskåren på hver stil, for hver deltager ble brukt i analysene.

Moralsk løsrivelse. Bandura's (Bandura, Barbaranelli, Caprara & Pastorelli, 1996), ”*Test of Moral Disengagement*” måler hvorvidt ungdommene tenderer til moralsk løsrivelse i forhold til forskjellige former for skadelig handlinger i ulike settinger og sosiale forhold. I sin opprinnelige form inneholdt testen 32 utsagn, der de åtte løsrivelsesmekanismene ble testet gjennom fire utsagn på hver mekanisme. Utsagnene beskrev fysisk skadelig og destruktiv atferd, verbal misbruk, løgnaktighet og tyveri. Rapporteringer på denne testen ble skåret på en skala fra 1 til 5, der høy skåre indikerte høy moralsk løsrivelse, og lav skåre indikerte lav moralsk løsrivelse. Faktoranalyse av utsagnene resulterte i en en-faktor struktur som førte til at man kunne summere skårene for å identifisere høy eller lav moralsk løsrivelse. Cronbach's α for skalaen var .86 (Bandura, Caprara, Barbaranelli & Regalia, 2001).

I denne studien hvor det ble brukt 12 av utsagnene fra den opprinnelige testen var utsagnene relatert til fem av løsrivelsesmekanismene: (1) moralsk rettferdighet, (2) eufemistisk språkbruk, (3) forflytning av ansvar, (4) forvirrende konsekvenser og (5) attribusjon av skyld (se Appendiks C). Eksempler på utsagn fra testen: ”Det er ok å lyve hvis det er for å beskytte vennene sine”, ”Fleip og erting skader ingen” (12 ledd, $\alpha = .86$.) På hver av de 12 utsagnene, rapporterte ungdommene på en Likert skala om de var enige i å akseptere den moralske frikjennelsen for denne type atferd. Skalaen inneholdt kategoriene: *uenig (1)*, *delvis enig (2)* og *enig (3)*. Gjennomsnittsskåre på moralsk løsrivelse for hver av deltagerne ble brukt i analysene.

Resultater

Alle statistiske analyser ble gjennomført i SPSS for Windows versjon 16.0. Gjennomsnitt og standard avvik for hovedvariablene er presentert i tabell 1. I analysene er alle signifikanstestene toveis og alle F -verdiene er Wilk's Lambda verdier. Disse verdiene er i følge Pallant (2007) de mest vanlige verdiene å rapportere om i signifikanstesting.

Korrelasjonsanalyser av forholdet mellom oppdragelsesstiler hos alle deltagerne viste at *varm-emosjonell* oppdragelsesstil korrelerte negativt med *avvisende* oppdragelsesstil $r(346) = -.32, p < .01$; og *sammenlignende* oppdragelsesstil, $r(346) = -.12, p < .05$, men positivt med *kontrollerende* oppdragelsesstil, $r(346) = .24, p < .01$. *Avvisende* oppdragelsesstil korrelerte positivt med *kontrollerende* oppdragelsesstil, $r(346) = .34, p < .001$, og *sammenlignende* stil, $r(346) = .59, p < .001$. *Kontrollerende* oppdragelsesstil korrelerte positivt med *sammenlignende* stil, $r(346) = .42, p < .001$. Det ble også sett på forholdet mellom oppdragelsesstilene i hver gruppe (se tabell 1). Resultater fra disse korrelasjonsanalysene viste at *varm-emosjonell* oppdragelsesstil og *kontrollerende* oppdragelsesstil hadde en signifikant positiv korrelasjon i innvandrergruppen, men denne var ikke signifikant i gruppen av etnisk norske ungdommer. *Varm-emosjonell* oppdragelsesstil korrelerte negativt med *sammenlignende* oppdragelsesstil i gruppen av etnisk norske, men ikke signifikant i innvandrergruppen.

Tabell 1

Bivariate og partielle korrelasjoner mellom oppdragelsesstiler

	<i>Oppdragelsesstiler</i>			
	<i>Varm-emosjonell</i>	<i>Avvisende</i>	<i>Kontrollerende</i>	<i>Sammenlignende</i>
<i>Varm-emosjonell</i>	—			
Innvandrere		-.26*** (-.26***)	.37*** (.35***)	-.04 (-.04)
Etnisk norske		-.43*** (-.46***)	.13 (.06)	-.23** (-.23**)
<i>Avvisende</i>				
Innvandrere			.31*** (.32***)	.61*** (.61***)
Etnisk norske			.34*** (.35***)	.54*** (.54***)
<i>Kontrollerende</i>				
Innvandrere				.47*** (.47***)
Etnisk norske				.22*** (.25**)
<i>Sammenlignende</i>				—

Merknad. Partielle korrelasjoner kontrollert for kjønn og alder er satt i parentes.

N = 346

 $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$ *Oppdragelsesstil, moral, kultur og kjønn*

Det var forventet at det ville være kulturforskjeller i skårer på oppdragelsesstil, både i forhold til *kontrollerende* og *avvisende* stil, der innvandrerungdom ville skåre høyere enn etnisk norske ungdommer, mens etnisk norske ungdommer ville skåre høyere på *varm-emosjonell* oppdragelsesstil enn innvandrerungdom. Det ble også forventet kjønnsforskjeller i oppdragelsesstil, der jenter ville oppleve mer *varm-emosjonell* oppdragelsesstil enn gutter

generelt, og at gutter ville skåre høyere enn jenter på *kontrollerende* oppdragelsesstil enn gutter i innvandrerguppen. Kulturforskjell ble ikke forventet på rapporteringene av moralsk løsrivelse, men det ble forventet en kjønnsforskjell der gutter generelt skåret høyere enn jenter. For å teste disse hypotesene ble en 2 (kjønn) X 2 (gruppe) multivariate analyse av kovarians (MANCOVA) gjennomført med de fire oppdragelsesstilene og moralsk løsrivelse som avhengige variabler og alder som kovariat. Alder var negativt relatert til *kontrollerende* oppdragelsesstil, $F(1,341) = 7.67$, $p < .01$. Den multivariate F var signifikant for kjønn, $F(5,337) = 7.55$, og for gruppe 1 og 2, $F(5,377) = 13.40$, begge $ps < .0001$. Interaksjonen mellom kjønn og gruppe var ikke signifikant, $F(5,337) = .56$, *ns*.

Som vist i tabell 2 og figur 1, indikerte univariate analyser at gruppe 1 (innvandrerungdom) rapporterte om mer opplevd *kontrollerende* oppdragelsesstil, $F(1,341) = 34.57$, $p < .001$, *avvisende* oppdragelsesstil, $F(1,341) = 4.35$, $p < .05$, og *sammenlignende* oppdragelsesstil $F(1,341) = 39.56$, $p < .001$, enn gruppe 2 (etnisk norsk ungdom). Forventningen om at det skulle være en signifikant forskjell mellom gruppe 1 og gruppe 2 på *varm-emosjonell* oppdragelsesstil ble ikke støttet, $F(1,341) = .83$, *ns*. Videre ga denne analysen resultater som forventet om at jenter skåret høyere enn gutter på *varm-emosjonell* oppdragelsesstil, $F(1,341) = 7.10$, $p < .01$. Mot forventet skåret jenter høyere enn gutter på *kontrollerende*, $F(1,341) = 10.99$, $p < .005$. På *avvisende* og *sammenlignende* oppdragelsesstil ble det ikke funnet noen kjønnsforskjell, henholdsvis, $F(1,341) = 0.99$, *ns*, $F(1,341) = .34$, *ns*.

Som forventet skåret gutter signifikant høyere enn jenter på moralsk løsrivelse $F(1,341) = 18.70$, $p < .01$. Det ble som forventet ikke funnet signifikante forskjeller på skårene på moralsk løsrivelse når det gjaldt de to gruppene, $F(1,341) = .53$, *ns*. (Se tabell 2, figur 2).

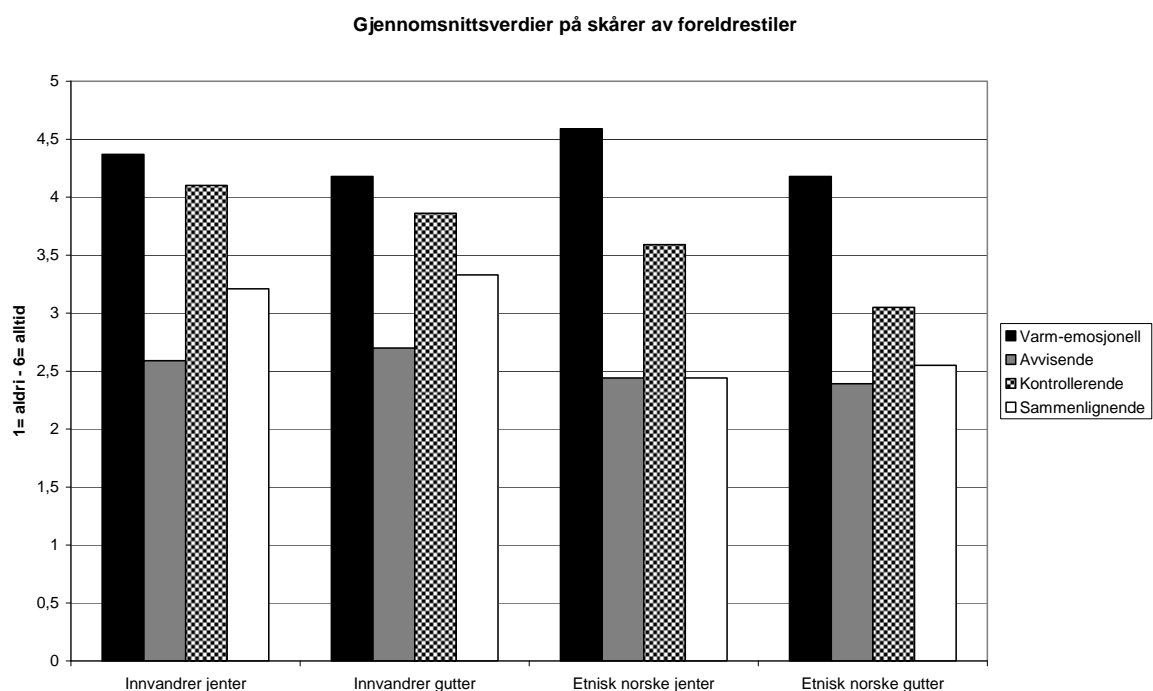
Tabell 2

Gjennomsnittsverdier og standardavvik på hovedvariablene

Variabler		Jenter		Gutter		Samlet	
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Moralsk løsrivelse</i> (skala fra 1 til 3)	Innvandrere	1.59	.46	1.83	.46	1.70	.48
	Etnisk norsk	1.58	.36	1.75	.40	1.67	.39
	Totalt	1.59	.42	1.79	.44	1.69	.43
Oppdragelsesstiler (skala fra 1 til 6)							
<i>Varm-emosjonell</i>	Innvandrere	4.37	1.20	4.18	1.06	4.28	1.13
	Etnisk norsk	4.59	.87	4.18	.92	4.39	.92
	Totalt	4.47	1.07	4.18	1.0	4.33	1.04
<i>Avvisende</i>	Innvandrere	2.59	1.12	2.70	1.11	2.64	1.11
	Etnisk norsk	2.44	.91	2.39	.88	2.42	.90
	Totalt	2.52	1.03	2.56	1.02	2.54	1.02
<i>Kontrollerende</i>	Innvandrere	4.10	1.09	3.86	1.04	3.98	1.07
	Etnisk norsk	3.59	1.11	3.05	1.00	3.33	1.09
	Totalt	3.87	1.13	3.50	1.10	3.69	1.13
<i>Sammenlign.</i>	Innvandrere	3.21	1.22	3.33	1.22	3.27	1.22
	Etnisk norsk	2.44	1.07	2.55	1.06	2.49	1.06
	Totalt	2.87	1.21	2.98	1.21	2.92	1.21

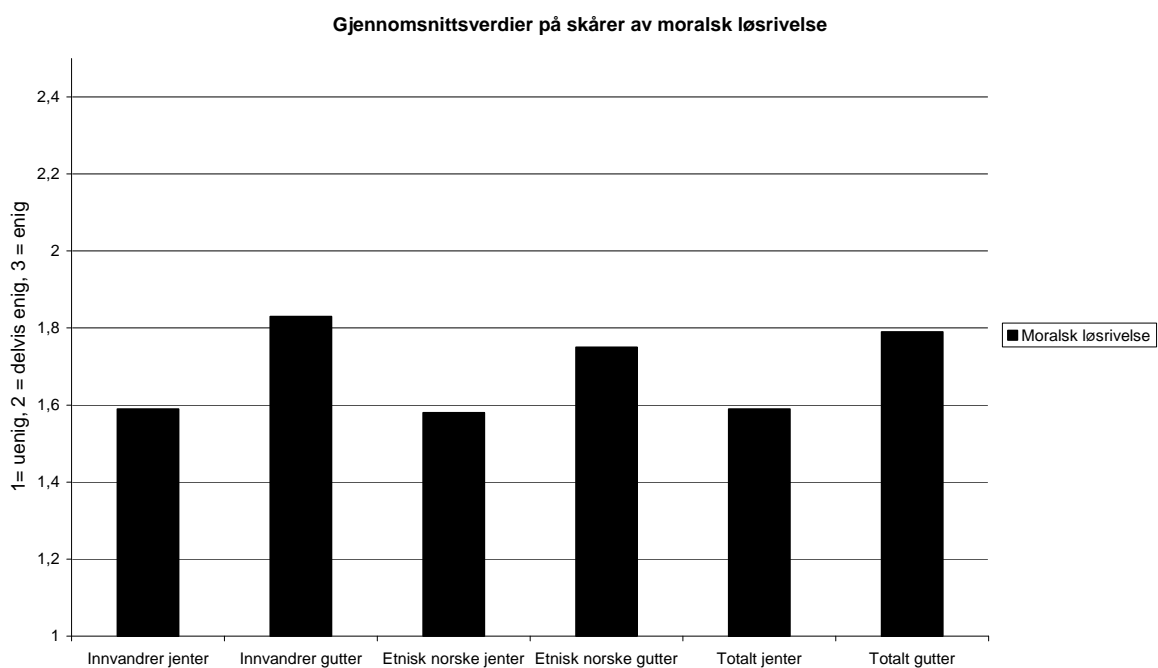
Figur 1

Grafisk fremstilling av skårer på oppdragelsesstiler

Figur 2

Grafisk fremstilling av skårer på moralsk løsrivelse

Sammenhengen mellom oppdragelsesstil og moralsk løsrivelse

Både bivariate og partielle korrelasjoner (kontrollert for alder og kjønn) ble gjennomført mellom de fire målene på oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse (se tabell 3). *Varm-emosjonell* oppdragelsesstil hadde en negativ sammenheng med moralsk løsrivelse ($p < .05$), og *avvisende oppdragelsesstil* hadde en positiv korrelasjon til moralsk løsrivelse ($p < .01$).

Tabell 3

Forholdet mellom oppdragelsesstiler, alder, kjønn og moralsk løsrivelse i innvandrerguppen og gruppen av etnisk norske

	<i>Moralsk løsrivelse</i>					
	<i>Innvandrere (n = 192)</i>		<i>Etnisk norske (n = 154)</i>		<i>Samlet (N = 346)</i>	
<i>Varm emosjonell</i>	-.13	(-.11)	-.12	(-.07)	-.13*	(-.10)
<i>Avvisende</i>	.18*	(.18*)	.18*	(.19*)	.19**	(.19*)
<i>Kontrollerende</i>	.01	(.04)	.01	(.09)	.20	(.07)
<i>Sammenlignende</i>	.03	(.03)	.11	(.10)	.69	(.07)
<i>Alder</i>	.04		.13		.73	
<i>Kjønn</i>	-.26**		-.20*		-.24***	

Merknad. Partielle korrelasjoner kontrollert for alder og kjønn er satt i parentes.

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

I tillegg ble det gjennomført en regresjonsanalyse for å undersøke det unike forholdet hver av oppdragelsesstilene hadde til moralsk løsrivelse. Den avhengige variabelen i regresjonsanalysen var moralsk løsrivelse. I denne analysen ble alder og kjønn lagt inn på

første steg; de fire oppdragelsesstilene ble lagt inn på andre steg; og interaksjonstermene med gruppe (gruppe X *varm-emosjonell*, gruppe X *avvisende*, gruppe X *kontrollerende* og gruppe X *sammenlignende*) ble lagt inn på det tredje steget. Steg 3 viste ikke signifikante verdier, $F(4,335) = 3.75$, *ns*. Som vist i tabell 4, hadde kjønn og *avvisende* oppdragelsesstil en sterk positiv prediksjon til moralsk løsrivelse.

Tabell 4

Hierarkisk regresjonsanalyse. Alder, kjønn, oppdragelsesstiler som prediktor for moralsk løsrivelse

	Moralsk løsrivelse	
	R^2_{change}	β
Steg 1: Hovedeffekt	.06	
Alder		.07
Kjønn		-.23***
<i>F</i>		(2, 343) = 10.89***
Steg 2: Hovedeffekt	.04	
Alder		.07
Kjønn		-.23***
Varm-emosjonell		-.05
Avvisende		.20**
Kontrollerende		.05
Sammenlignende		.08
<i>F</i>		(4, 339) = 6.15**

Merknad. Kjønn var skåret 1 for gutter og 2 for jenter.

** $p < .01$, *** $p < .001$.

Diskusjon

Denne studien undersøkte sammenhengene mellom opplevde oppdragelsesstiler, moralsk løsrivelse, kjønn og kultur hos ungdom i et flerkulturelt miljø. Resultatene fra måling av oppdragelsesstil viste at det var kjønnsforskjeller i de ulike oppdragelsesstilene og at det også var betydelige kulturforskjeller.

Oppdragelsesstiler, kultur og kjønn

Varm-emosjonell oppdragelsesstil var i dette studiet positivt relatert til *kontrollerende* oppdragelsesstil og det vil derfor være mulig å anta at ungdom som opplever foreldrene som kontrollerende, også opplever de som varme og emosjonelle. Forholdet mellom *kontrollerende* og *varm-emosjonell* oppdragelsesstil var betydelig sterkere hos innvandrerungdom enn i gruppen av etnisk norske. Dette funnet er med på å forsterke antagelsen om at kontroll oppleves som trygt hos innvandrerungdom. Tidligere funn har konkludert med at autoritære teknikker med disiplin og avstraffelse har en annen funksjon i kollektivistiske samfunn enn i individualistiske samfunn (Kagitcibasi, 2007; Conrade & Ho, 2001). Funn fra disse studiene har indikert at innvandrerungdommene opplever foreldrene sine som omsorgsfulle, og at kontroll og disiplin er en del av det å være omsorgsfull. Korrelasjonen mellom *varm-emosjonell* og *kontrollerende* oppdragelsesstil var ikke signifikant i gruppen av etnisk norske. Dette kan ha en sammenheng med at etnisk norske foreldre ikke bruker kontrollerende teknikker i samme grad for å vise barna at de bryr seg om dem. Kontroll i individualistisk samfunnstenkning kan muligens oppleves som noe negativt, fordi det hemmer autonomitet og selvutvikling i denne sammenheng.

Mot forventet ble *varm-emosjonell* oppdragelsesstil skåret likt hos innvandrerungdom og etnisk norske ungdommer. Denne stilen viste seg å være negativt korrelert med *avvisende* og *sammenlignende* oppdragelsesstil, noe som indikerte at *avvisende* og *sammenlignende* stil ikke har de samme elementene av varme og omsorg som man opplever i *kontrollerende* oppdragelsesstil. Med utgangspunkt i at alle mennesker er født med en evne til å tolke andres uttrykk og ekspressivitet (Trevvarthen, (1996), sitert i Nafstad, 2004), vil man anta at de som opplever mye omsorg og som viser emosjoner i form av nærhet og varme vil gi dette tilbake til omsorgsgiver. Omsorgsgiver vil antagelig være mindre opptatt av å sammenligne (men heller akseptere barnet som det er) og ikke avvise barnets følelser. Det at varme og trygghet er elementer som både innvandrerungdom og etnisk norske ungdommer opplever i samme grad,

vil være viktig å se på i videre forskning; da med tanke på at det kan være ulike faktorer som oppleves trygt (Kagiticibasi, 2007) for ungdommene.

Varm-emosjonell oppdragelsesstil ble skåret betydelig høyere hos jenter enn gutter i dette studiet. Omsorg og varme har tradisjonelt blitt sett på som egenskaper som er mer fremtredende hos kvinner enn menn. I denne sammenheng kan man også se mønstre i oppdragerstil hvor flere studier har funnet at teknikker som praktiseres i autoritativ stil blir praktisert av mødre mer enn fedre i kollektivistiske samfunn (Russell & Russel, 1989; Conrade & Ho, 2001). I lys av teorier om kjønnsforskjeller der man vektlegger sosial læringsteori og forsterkningsprosedyrer som utgangspunkt for kjønnsrolleutviklingen, vil det være grunn til å tro at jenter blir oppdratt til å passe inn i kvinnerollen, og at både mødre og fedre (Russell & Russell) bruker mer emosjonelle uttrykk overfor jenter enn gutter.

Som forventet ble *kontrollerende* oppdragelsesstil skåret høyere hos innvandrergruppen enn hos gruppen av etnisk norske ungdommer. Dette funnet støtter tidligere forskning om at autoritære teknikker som inneholder kontroll og disiplin er mer vanlig i kollektivistiske samfunn (Ang, 2006). I tillegg kan man i tråd med Dekovic et al., (2006) forklare denne forskjellen mellom gruppene ved at innvandrerforeldre kan oppleve usikkerhet i forhold til å forberede barna sine på utfordringer i det norske samfunnet, at innvandrerforeldre har mindre kjennskap til, og opplever at majoritetssamfunnet er noe de må beskytte barna mot. *Kontrollerende* oppdragelsesstil ble skåret høyere hos jenter enn gutter i begge gruppene. Dette funnet er delvis motstridende med tidligere studier som fant at innvandregutter skåret høyere på *kontrollerende* oppdragelsesstil enn innvandrerjenter (Dekovic et al., 2006). Forskjellen mellom jenter og gutter generelt kan muligens være en følge av økende kriminalitet og voksende utrygghet i samfunnet, der denne frykten er både i forhold til jenter og gutter, men jenter er tradisjonelt sett mer utsatt enn menn i forbindelse med overgrep. I tillegg kan funnet om at innvandrerjenter skårer høyere enn innvandregutter kanskje forklares ved at mange minoritets grupper i Norge er muslimer. Deres tradisjoner skiller seg fra de norske tradisjonene spesielt med tanke på kvinnerollen, og dette kan ha vært grunnen til at innvandrerjentene opplevde mer kontroll fra foreldrene enn guttene.

Avvisende oppdragelsesstil ble skåret signifikant høyere hos innvandrergruppen enn gruppen av etnisk norske ungdommer. Denne stilen kan ha blitt rapportert høyere hos innvandrergruppen fordi mange av innvandrerforeldre har kommet til Norge som flyktninger, og man kan tenke seg at de har en del psykososiale problemer knyttet til tidligere erfaringer (relatert til krigsopplevelse, frihetsberøvelse osv.) og utfordringer ved å bosette seg i et annet

land, med en annen kultur. For noen av disse foreldrene kan det ha vært vanskelig å gi den type omsorg de har villet til barnet, og i tråd med Hundeide (2004) kan de ha opplevd å få en distanse til sitt eget barn som følge av dette. En annen grunn kan være at hvis man ser på oppdragelsesformer i andre kulturer er det ofte foreldrene overlater ansvaret av barneoppdragelsen til andre personer i miljøet (Hundeide, 2005, Rogoff, 2003), og at foreldrene derfor bruker teknikker som ungdommene opplever som avvisende. Det ble ikke funnet kjønnsforskjeller i *avvisende* stil. Det kan muligens forklares med at avvisning fra foreldre er en følge av at foreldrene har problemer med å forholde seg til barnet, og at det ikke vil være av betydning om de er gutter eller jenter.

Sammenlignende oppdragelsesstil ble i denne studien også skåret høyere hos innvandrerungdom enn etnisk norske ungdommer. Man kan tenke seg at sammenligning kan være en teknikk for å få barna til å gjøre sitt beste, at foreldrene som utøver denne formen for oppdragelsesstil ønsker å motivere barna ved hjelp av sammenligning med andre. Ønsket om at barna skal lykkes i samfunnet er muligens rasjonale bak denne formen for oppdragelsesstil. I den norske kulturen hvor man vektlegger barnets individualitet vil kanskje det å sammenligne bli sett på som mindre heldig. Grunnen til at denne stilen ble skåret høyere hos innvandrerungdom i denne studien kan være at foreldrene i sin opprinnelige kultur har tradisjoner som går i retning av at de sammenligner med ungdommer rundt seg, for å skape idealer for sine egne barn. En annen forklaring kan være at foreldrenes verdigrunnlag retter seg mot samarbeid og fellesskapstankegang der det å sammenligne med andre fører til at man lettere kan bli "en av alle". Innenfor denne oppdragelsesstilen ble det ikke rapportert om kjønnsforskjeller, og det kan kanskje være fordi det i denne sammenheng ikke spiller noen rolle om man er jente eller gutt?

Moralsk løsrivelse, kultur og kjønn

Det var ingen signifikant forskjell mellom innvandrerungdom og etnisk norske ungdommer på skårene av moralsk løsrivelse. Ut ifra et sosiokulturelt perspektiv vil man kunne si at de kulturelle rammene og forutsetningene vil være av ulik art for innvandrerungdommene fordi familiene har immigrert til Norge på ulike grunnlag, og med ulike forventinger til det norske samfunn. Dette vil sannsynligvis gi seg utslag i hvordan ungdommen har utviklet moral og identitet. Antagelig vil innvandrerungdommene oppleve å befinne seg mellom to eller flere kulturer i mange situasjoner, og foreldrene vil bli viktige i noen sammenhenger, men man kan kanskje også tenke seg at foreldrene blir mindre viktige fordi ungdommene oftere enn foreldrene er mer aktivt med i miljø og sosiale kontekster hvor

de opplever at andre har verdisyn som skiller seg fra foreldrenes verdisyn. Forskjellene blir muligens mindre mellom innvandrerungdom og etnisk norske ungdommer fordi de blir preget av hva andre ungdommer mener og gjør, mer enn foreldrene. Dette er utviklingsmessig i tråd med identitetsutvikling som blir beskrevet i Kroger (2007), der hun sier at ungdommer forsøker å finne sine egne verdier og begynner å ta stilling til eksistensielle problemstillinger i den midtre delen av ungdomsalderen (16 -18 år). I tillegg kan man finne støtte i denne antagelsen fra Okin & Reich (1999) der de sier at moralsk utvikling foregår både hjemme og i personens nær-miljø (her skole). Foreldrene har en viktig rolle i læringen av moral, men skolehverdagen og læring gjennom deltagelse i samfunnet vil spille stor rolle. Det er derfor viktig at både skole og foreldre legger til rette for en god moralsk utvikling hos hver enkelt. Alle er vi opptatt av våre egne verdier og syn, men et viktig utgangspunkt for ungdommer er at de selv finner ut av hva de mener (Okin & Reich, 1999).

Resultatene fra dette studiet støtter tidligere funn om kjønnsforskjeller i moralsk løsrivelse der gutter skåret høyere enn jenter (Bandura et al., 2001, Paciello et al., 2008). I andre studier har det også blitt funnet indikasjoner på at gutter er mer aggressive enn jenter, og at aggressiv atferd har en sterk sammenheng med moralsk løsrivelse. I for eksempel Bandura et al., (2001) ble moralsk løsrivelse målt sammen med andre selvregulerende kognitive prosesser hos individet i forhold til aggressiv atferd, der man så en tendens til at gutter utøvde mer aggresjon enn jenter. I andre tidligere studier har man sett at jenter skårer høyere på empati og interpersonlige forhold sammenlignet med gutter (Eisenberg, 2000). Dersom man tar dette i betraktning, kan man tenke seg at gutter har en annen terskel for hva som er akseptabel handling ovenfor andre mennesker, eller at de vurderer handlinger ut ifra andre faktorer enn jenter fordi de baserer sine vurderinger ut ifra mindre personlige forhold enn jenter (Gilligan, 1982; Skoe, 1998). Omsorgsorientering har altså i noen studier vist seg å være mer typisk for kvinner enn menn, og dette relateres til kjønnsrollemønstre der kvinner har vært mer opptatt av mellommenneskelige relasjoner enn menn.

Det at mødre og fedre utøver ulike oppdragsstiler; fedre autoritære og mødre autoritativ (Russell & Russell, 1999) kan være et resultat av at deres mødre og fedre har utøvd denne stilen og dermed overført disse verdiene til sine døtre og sønner. Dette kan være med på å føre kjønnsrollemønstret i omsorgsorientering videre (Gilligan, 1982, Skoe, Cumberland, Eisenberg, Hansen & Perry, 2002; Skoe, Hansen & Cumberland, 2002). Kjønnsforskjeller kan ikke studeres eksklusivt i forhold til moralsk utvikling og moralsk løsrivelse, men må sees sammen med kultur, og som et begrep som gir mening innenfor den gitte kulturen. Med dette menes at jenter og gutter har ulike roller i ulike samfunn. Det ligger en forventning om at jenter

og gutter har ulike strategier i forhold til for eksempel hvordan de håndterer moralske dilemmaer. Denne antagelsen er kontroversiell og i flere studier har det ikke blitt funnet signifikante forskjeller mellom kjønn når det gjelder omsorgsorientering (Jaffe & Hyde, 2002; Garrod et al. 2003).

Sammenhengen mellom oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse

Autoritativ oppdragelsesstil innebærer at foreldrene gir barna rom for egen styring (autonomitet) og denne stilen har blitt sett på som den mest hensiktsmessige i forhold til barn i individualistiske samfunn, og også med tanke på familier med annen etnisk opprinnelse enn samfunnet de lever (Kagitcibasi, 2007). I denne studien ble det funnet at *avvisende* oppdragelsesstil var den av oppdragelsesstilene som hadde en signifikant positiv sammenheng til moralsk løsrivelse og at *varm emosjonell* oppdragelsesstil hadde en signifikant negativ sammenheng til moralsk løsrivelse i begge gruppene samlet (se tabell 3). Dette resultatet indikerte at det faktisk er av betydning hvilken oppdragelsesstil foreldre benytter i sin barneoppdragelse. Funnet om betydning av oppdragelsesstil når det gjelder moral er i tråd med Pratt, Skoe & Arnold, (2004). De fant i sin undersøkelse at ungdom som hadde opplevd autonom-oppfordrende oppdragelsesstil skåret høyere på omsorgsresonnering enn ungdom som hadde opplevd andre oppdragelsesstiler.

Dersom man ser dette i lys av tidlige teorier og modeller om oppdragelsesstiler, kan man tenke seg at ungdommer som opplever foreldrene sine som *avvisende* vil oppleve verden rundt seg som urettferdig, og kanskje av den grunn har mindre respekt både for normer og verdier enn andre ungdommer som opplever andre oppdragelsesstiler. *Avvisende* oppdragelsesstil har visse likhetstrekk med permissiv oppdragelsesstil (Baumrind, 1967), men gir mer grunn til bekymring fordi den er mer åpenbar. Avvisning er psykologisk sett et tegn på at man ikke blir akseptert for den man er, og det vil gi konsekvenser både på lang og kort sikt for individet. I tilfeller der barnet opplever å bli avvist fra foreldre eller omsorgspersoner har man sett at barnet kan få reaksjoner som frykt og engstelse, og når dette får utvikle seg blir distansen eller tilbaketrekning fra foreldrenes side enda sterkere (Hundeide, 2004). Denne formen for omsorg (eller mangel på omsorg) er mest fremtredende hos familier som har store økonomiske belastninger, lever i fattigdom eller at foreldrene opplever at barna er en hindring for sine egne karrierer (Hundeide, 2004; Kagitcibaci, 2007). I de multidisiplinære modellene om utvikling, har man fokus på barnas tidlige år og hvordan de utvikler seg sammen med foreldrene. Det er foreldrenes oppdragerstil som er med på å forme barnets grunnleggende tankegang. Dette skjer gjennom en prosess, og får konsekvenser for barnets fremtid (Chase-

Landsdale, 2007). Dersom foreldrene da utøver *avvisende* oppdragelsesstil vil muligens moralsk utvikling bli hemmet, og barna utvikler uhensiktsmessig atferd, noe som igjen er relatert til moralsk løsrivelse (Paciello, et al. 2008).

Varm-emosjonell oppdragelsesstil ble i dette studiet negativt assosiert med moralsk løsrivelse. Oppdragelsesstil som inneholder varme, ros og oppmuntring og i tillegg er autonom-oppfordrende har vist seg å være den mest hensiktsmessige oppdragelsesstilen (Baumrind, 1967; Kagitcibasi, 2007). Disse elementene inngår i Baumrind (1967) sin autoritative stil. Hun forklarte at autoritativ oppdragelsesstil har best effekt på barnet fordi da har barna har modeller for hvordan de best skal oppføre seg emosjonelt og sosialt. Dersom foreldre kombinerer varme og fornuftig kontrollering er de sannsynligvis mer effektive som forsterkeragenter når de roser barnet for å strekke seg mot deres forventninger, og denne læringen virker best når den blir formidlet av en voksen som har vært varm og omsorgsfull. Videre hevdet Baumrind at autoritativ oppdragelsesstil finner balansen mellom barnets utfordringer og evne til å ta ansvar for egen handling, og barnet får dermed en forståelse av at det er et kompetent individ som kan gjøre ting på egenhånd. Dette bidrar til høy selvtillitt, god kognitiv utvikling og emosjonell modenhet. (Baumrind, 1966, 1967). Dersom man ser dette i sammenheng med resultatene fra denne studien, kan man tenke seg at *varm-emosjonell* og *kontrollerende* oppdragelsesstil har elementer av autoritativ oppdragelsesstil, og at begge disse stilene er med på å fremme god moralsk utvikling. Det vil allikevel være viktig å tenke på at *varm-emosjonell* i denne studien viste seg å være negativt korrelert til moralsk løsrivelse, mens man ikke så denne sammenhengen mellom *kontrollerende* oppdragelsesstil og moralsk løsrivelse.

Begrensninger og forslag til videre forskning

Denne studien har noen begrensninger med tanke på kulturforskjeller. Dersom man hadde sammenlignet de ulike etniske gruppene som deltok i dette studiet ville man muligens funnet andre tendenser både i oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse. Kjønnsforskjellen ville man antagelig uansett funnet fordi den er av betydelig størrelse, finnes i begge gruppene og finner støtte i tidligere studier. Det vil allikevel være begrenset generaliserbarhet fordi utvalget bestod av ungdommer fra samme sosiale miljø, og det er en svakhet i seg selv. Sammenligning av resultatene fra denne undersøkelsen med resultater fra andre videregående skoler, ville vært interessant for å undersøke om det var en forskjell i rapporteringer ut i fra miljømessige faktorer. I tillegg burde man kontrollert for andre faktorer som for eksempel foreldrenes utdanningsnivå, sosio-økonomisk status, antall år både foreldre og barn har vært

bosatt i Norge, om ungdommene er 1. eller 2. generasjonsinnvandrere og andre lignende sosiale faktorer. Alle disse forholdene i ungdommenes liv vil muligens påvirke moralsk utvikling og ungdommenes utvikling generelt. I andre studier hvor man har kontrollert for sosiøkonomisk status (Bandura et al. 1996) ble det indikert at det ikke var relatert til nivå av moralsk løsrivelse, men det vil allikevel være en faktor man bør se nærmere på med tanke på oppvekstvilkår i flerkulturelle miljøer.

Man skal altså være forsiktig med å trekke konklusjoner fra resultatene i denne studien spesielt med tanke på at innvandrerguppen er satt sammen av ulike etniske minoritetsgrupper. Allikevel vil det være mulig å tenke seg ut ifra de resultatene som har kommet frem her at etnisk norske ungdommer og innvandrerungdom har noe felles med tanke på hvordan de vurderer moralske handlinger. Resultatene i denne studien indikerer at moralske prinsipper som har etablert seg oppleves like vanskelig å løsrive seg fra både hos innvandrerungdom og etnisk norske ungdommer, men det betyr ikke at de nødvendigvis vil handle på samme måte når de står overfor handlingsalternativer i det virkelige liv. Derimot kan man anta at det gjennom aktiv deltagelse i samme samfunn vil kunne være sannsynlig at innvandrere og etnisk norsk ungdom innehar mange av de samme moralske prinsippene og at det har gjort seg gjeldende i resultatene i dette studiet. Innenfor det multidisiplinære perspektivet på utvikling finner man teorier som fastslår at positive tidlige barndomsopplevelser øker sannsynligheten for en suksessfull utvikling gjennom livet (Landsford, 2007; Zimmerman, 1999). Det vil derfor være av stor betydning for barnet om man innenfor det offentlige hjelpeapparatet i Norge fokuserer på former for oppdragelsesstil og hvordan man kan hjelpe foreldre til å utøve den stilen som man tenker gagnar barnet.

En annen svakhet ved dette studiet er spørreundersøkelse som metode for å undersøke ungdommers holdninger og eventuelle indre moralske reguleringsmekanismer til moralske utsagn. Da spesielt med tanke på at 60 % av deltagerne var innvandrere og at mange av utsagnene inneholdt begreper som kan være vanskelig å forstå betydningen av. Ungdommene gikk på videregående skole, noe som skulle tilsi at de hadde gode norsk kunnskaper, men ikke nødvendigvis at de alltid forsto hva de svarte på. Det vil alltid være et spørsmål om deltageren forstår hva som virkelig ble beskrevet, og meningen med utsagnet uansett om de er norskspråklige eller tospråklige (Fischer et al. 2002). Utsagnene på oppdragelsesstiltesten var også noe vanskelig, da de inneholdt begreper som kan være vanskelig å forstå.

Selve spørreskjema inneholdt 422 utsagn, noe som er langt og kan bli kjedelig for ungdommer. De mange utsagnene kan også ha ført til at deltagerne ble slitne, og at de dermed

kunne misforstå setninger. I dette tilfelle var utfyllingen elektronisk noe som kan føre til at det er lett å "bare trykke" uten å tenke. De ungdommene som valgte å være med i undersøkelsen kan være representative for ungdommer generelt, men ikke nødvendigvis. Utvalget bestod til å begynne med av 442 ungdommer, men mange unnlot å svare på utsagnene om moralsk løsrivelse og om opplevd oppdragelsesstil (det endelige utvalget var på 346 deltagere). Det er vanskelig å gi forklaringer på hvorfor de unnlot å svare, men det kan ha vært bevisste valg av ungdommene fordi de ikke ønsket å gi opplysninger om seg selv når det gjaldt disse temaene, eller at de var redde for å rapportere noe som kunne oppfattes som "galt". Det er viktig å legge merke til at det var signifikant flere innvandrere enn etnisk norske ungdommer som unnlot å svare på de utvalgte utsagnene om oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse, noe som støtter forslaget om at det kan ha vært utsagn med formuleringer som har vært vanskelig å forstå. I tillegg kan det ha vært ubehagelig å svare på noen av disse spørsmålene som er både personlige og til dels vanskelige. Det er derfor mulig at man har gått glipp av informasjon som ville ha vist andre tendenser innenfor moralsk løsrivelse og opplevd oppdragelsesstil.

Oppsummering og konklusjon

Moral er et vidt begrep, og i dette studiet har det ikke vært meningen å gi svar på hvorfor man velger umoralske handlinger i gitte situasjoner, men heller sett på om det vil være av betydning hvilken form for oppdragerstil foreldrene har praktisert og om dette hadde en sammenheng med moralsk løsrivelse. I tillegg har det blitt sett på om kjønnsforskjeller og om ulik kultur vil ha en sammenheng både i forhold til opplevde oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse hos ungdom. Det vil i tilfelle være interessant i videre forskning å se om moralsk løsrivelse er mekanismer man kan endre over tid, og i tilfelle hvilke faktorer som vil føre til endringer. Kjønnsforskjellen er betydelig i dette studiet når det gjelder moralsk løsrivelse, men det kan være at med andre deltagere, i andre sosiale miljøer, at man vil finne en annen tendens. Det vil også i videre undersøkelser være nyttig å se nærmere på sammenhengen mellom moralsk utvikling generelt og moralsk løsrivelse, da kan man muligens finne mønstre i utviklingen som igjen kan relateres til andre egenskaper hos ungdommene. Tidligere studier har blant annet resultert i høye korrelasjoner mellom individer som har høy moralsk løsrivelse og atferdstrekk som viser lite skyldfølelse og er lite opptatt av å bortforklare sine skadelige handlinger (Bandura et al. 1996).

Oppsummeringsvis ser man ut ifra resultatene fra denne undersøkelsen at ungdommene opplever ulike omsorgsstiler, både med tanke på kjønn og kultur. En forventning om at *kontrollerende* og *avvisende* oppdragelsesstil gjør seg mer gjeldende blant

innvandrergruppen enn den etnisk norske gruppen fikk støtte fra resultatene i dette studiet. Oppdragelsesstilen som ble definert som *varm-emosjonell* ble rapportert likt i begge gruppene (innvandrergruppene og etnisk norsk gruppe), og jenter rapporterte denne stilen høyere enn gutter i både innvandrergruppen og gruppen av etnisk norske ungdommer. *Avvisende* oppdragelsesstil har en predikativ sammenheng til moralsk løsrivelse i begge gruppene, og gutter ser ut til å aktivere moralske løsrivelsesmekanismer i større grad enn jenter i ungdomsalderen.

For videre forskning på dette feltet vil det være interessant å sammenligne med deltagere fra andre videregående skoler, skoler som ikke er flerkulturelle og skoler med høyere antall flerkulturelle elever. I tillegg kunne man bruke rapporteringer fra ungdommenes foreldre for å se om oppdragelsesstil dimensjonene ville oppleves likt. Dersom man skulle finne de samme tendensene som i dette studiet, vil det være viktig å ta høyde for disse forskjellene når man arbeider med barn og ungdom i flerkulturelle miljøer.

Grundigere teoretisk forståelse av moralsk løsrivelse, og en mer inngående analyse av hvilke løsrivelsesmekanismer som trer kraft i ulike situasjoner vil være interessant for videre forskning. Andre forskningsmetoder, som dybdeintervju både av foreldre og barn, observasjon av ungdommer i miljøet, vil også være viktig for videre forskning både innenfor oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse. Man kan da også muligens undersøke og finne faktorer som kan gi dypere forståelse av fenomenet moralsk løsrivelse.

Familiestrukturene er i stadig endring med tanke på skilsmisse, ulike partnerskap, forsørgeransvar, økonomisk status og andre sosiale settinger. Hvordan dette gjør seg gjeldende i de typologiene som er identifisert innen oppdragelsesstiler vil være viktig å undersøke. Finner man igjen mønstrene i moralsk løsrivelse, kjønn og kultur når man for eksempel undersøker mødre eller fedre med eneansvar for barna, barn som lever i familier med annen struktur enn den typiske "kjernefamilien". Slike undersøkelser vil være av betydelig interesse for videre forskning på oppdragelsesstiler og moralsk løsrivelse. Dette er viktig for å øke sannsynligheten for at barna får en god mental helse fremover i livet, og at de får den støtten og det de behøver for å utvikle seg i den retningen som er mest hensiktsmessig. Funnene i denne studien viste at moralsk løsrivelse ble skåret likt hos etnisk norske og innvandrerungdom, men betydelig høyere hos gutter enn jenter. Disse funnene i tillegg til at spesielt *avvisende* oppdragelsesstil kan predikere moralsk løsrivelse både hos innvandrerungdom og etnisk norsk ungdom, er viktig å være klar over når man jobber med ungdom. Foreldrene spiller en viktig rolle, og ut i fra resultatene i denne studien kan det se ut

til at miljøet ungdommen tar del i også betyr mye for om man velger å avstå fra umoralske handlinger. Det er derfor viktig at skole og hjem samarbeider og legger tilrette for god moralsk utvikling.

Referanser

- Ang, R.P.,(2006). Effects of Parenting Style on Personal and Social Variables for Asian Adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76 (4) 503-511.
- Arrindell, W.A., Sanavio, E., Aguilar, G., Sica, C., Hatzichristou, C., & Eisemann, M., et.al (1999). The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. *Personality and Individual Differences*, 27, 613-628.
- Bandura, A., (Ed.). (1986). *Social foundation of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G.V., & Pastorelli, C., (1996). Mechanisms of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency. *Journal of Personality Social Psychology*, 7(2), 364-374.
- Bandura, A., Caprara, C., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., & Regalia, C. (2001). Sociocognitive Self-Regulatory Mechanisms Governing Transgressive Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 125-135.
- Bandura, A. (2002). Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101-119.
- Barber, B.K, Maughan, S. L. & Olsen, J. A., (2005). Patterns of Parenting Across Adolescence. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 108, 5-15.
- Baumrind, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behaviour. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43-88.
- Baumrind, D. (2005). Patterns of Parental Authority and Adolescent Autonomy. *New Directions for Child and Adolescent Development*. 108, 61-69.
- Bryman, A., (Ed.).(2008). *Social Research Methods. (3rd ed.)*, Oxford University Press.
- Card, N.A., Stucky B.D., Sawalani, G.M., Little, T.D. (2008). Direct and Indirect Aggression During Childhood and Adolescence: A Meta-Analytic Review of Gender Differences, Intercorrelations, and Relations to Maladjustment. *Child Development*, 7(5), 1185-1229.
- Conrade, G, & Ho, R., (2001). *Differential parenting styles for fathers and mothers. Australian Journal of Psychology*, 5(1), 29-35.
- Chase-Landsdale, P.L., D'Angelo, A.V., & Palcios, N. (2007). Multidisciplinary Perspectives on the Development of Young Children in Immigrant Families. In Landford, J.E.,

- Deater-Deckard, K. & Bornstein, M.H. (Eds.). *Immigrant families in contemporary societies*, pp137 – 152. The Guilford Press. A Division of Guilford Publication.
- Dekovic, M., ten Have, M., Vollebergh, A.M., Pels, T., Oosterveel, A., Wissink, I. B., De Winter, A. F., Verhulst, F. C. & Ormel, J., (2006). The cross-cultural Equivalence of parental Rearing measure: EMBU-C. *European Journal of Psychological Assessment*, 22(2), 85-90.
- Detert, J.R., Trevino, L.K., & Sweitzer, V.L. (2008). Moral Disengagement in Ethical Decision Making: A study of Antecedents and Outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 93(2), 374-391.
- Dwairy, M. (2004). Parenting style and Mental Health of Palestinian-Arab Adolescents in Israel. *Transcultural Psychiatry*, 41(2), 233-252.
- Dwairy, M. & Menshar, K.E. (2006). Parenting Style, individuation and mental health of Egyptian adolescents. *Journal of Adolescence*, 29, 103-117.
- Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation and moral development. *Annual Review Psychology*, 51, 665-697.
- Engebrigtsen, A. & Fuglerud, Ø. (2007). *Ungdom i flyktningefamilier. Familier og vennskap – trygghet og frihet?* Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA rapport 3/2007.
- Fisher, C.B, et.al. (2002). Research ethics for mental health science involving ethnic minority children and youths. *American Psychologist*, 57 (12), 1024-1040.
- Garrod, A., Beal, C., Jeager, W., Joshua, T., Davis, J., Leiser, N. et al., (2003). Culture, Ethnic Conflict and Moral Orientation in Bosnian Children. *Journal of Moral Education*. 3 (2), 131-150.
- Gilligan, C. (Ed.). (1982). *In a different voice. Psychological Theory and womens' development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Halstead, J.M.(1999). Moral education in family life; the effects of diversity. *Journal of moral education*, 28, 265-282.
- Hundeide, K. (2004). Omsorg og overgrep i og utenfor sonen for intimitet. I Nafstad, H.E., (Ed.), *Det omsorgsfulle mennesket. Et psykologisk alternativ*, pp. 83 -115. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Hundeide, K. (Ed.). (2005). *Barns livsverden: Sosiokulturelle rammer for barns utvikling (3rd ed.)*. Cappelen Akademisk Forlag AS, Oslo.
- Jaffe, S. & Hyde, J. S., (2000). Gender differences in Moral Orientation: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin*, 126(5), 703-726.

- Kagitcibaci, C. (Ed.). (2007). *Family, Self, and Human Development Across Cultures. Theory and Applications. (2nd ed.)*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Kohlberg, L. (1986). *Lawrence Kohlberg: Consensus and Controversy*. In Modgil, S & Modgil, C., (Eds.). The Falmer Press.
- Kroger, J. (Ed.). (2007). *Identity Development. Adolescence Through Adulthood (2nd ed.)*. Sage Publications, Inc. USA.
- Landford, J.E., Deater-Dackart, K. & Bornstein, M.H. (Eds). (2007) *Immigrant families in contemporary societies*. The Guilford Press.
- Martinez, I. & Garcia, J.F. (2007). Impact of Parenting Style on Adolescents' Self-Esteem and Internalization of Values in Spain. *The Spanish Journal of Psychology*, 10 (2), 338-348.
- Miller, J. G., Bersoff, D. M. & Harwood, R. L. (1990). Perceptions of social responsibilities in India and in The United States: Moral imperatives or personal decisions. *Journal of Personality and Social psychology*, 58, 33-47.
- Moore, C., (2008). Moral disengagement in Process of Organizational Corruption. *Journal of Business Ethics*, 80, 129-139.
- Nafstad, H.E., (Ed.). 2004. *Det omsorgsfulle mennesket. Et psykologisk alternativ*, pp. 83 - 115. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Okin, M. S. & Reich, R. (1999). Families and Schools as Compensating Agents in Moral Development for a Multicultural Society. *Journal of Moral Education*, 28(3), 283-298.
- Paciello, M., Fida, R., Tramontano, C., Lupinetti, C. & Caprara, G.V. (2008). Stability and Change of Moral Disengagement and its Impact on Aggression and Violence in Late Adolescence. *Child Development*, 79(5), 1288-1309.
- Pallant, J. (Ed.). (2007). *SPSS Survival Manual. A Step by Step Guide to Data Analysis using SPSS for windows*. Open University Press. McGraw Hill Education.
- Perris, C., Arrindell, W. A. & Eiseman, M. R., (Eds.). (1994). *Parenting and Psychopathology*. Chichester: Wiley.
- Piaget, J. (ed.). (1932). *The Moral Judgement of the Child*. Edinburgh Press, Edinburgh. UK.
- Powers, S. I. (1988). Moral judgement development within the family. *Journal of moral education*, 17, 209-219.
- Pratt, M. W., Skoe, E. E., Arnold, M. L. (2004). Care Reasoning development and family socialisation patterns in later adolescence: A longitudinal analysis. *International journal of Behavioural Development*, 28(2), 139-147.
- Rogoff, B. (Ed.). (2003). *The Cultural Nature of Human Development*, pp 102 -149, Oxford University Press. NY.

- Rudy D., Grusec, J.E. & Wolfe, J., (1999). The implications of cross-cultural findings for a theory of family socialization. *Journal of Moral Education*, 28, 299-310.
- Russell, A. & Russell, G., (1989). Warmth in the mother-child and father-child relationships in middle childhood. *British Journal of Developmental Psychology*, 7(3), 219-235.
- Sam, D. L. & Berry, J. W., (2006). *The Cambridge Handbook of: Acculturation Psychology*. Cambridge University Press.
- Skoe, E. E. A., (1998). The ethic of care. Issues in moral development. In Skoe, E. E. A., & von der Lippe, A., (Eds.). *Personality development in adolescence: A cross national and life span perspective*, pp. 143 -171. London Routledge.
- Skoe, E. E. A., Cumberland, A., Eisenberg, N., Hansen, K., & Perry, J. (2002). The influence of sex and gender-role identity on moral cognition and prosocial personality traits. *Sex Roles*, 46 (9-10), 295-309.
- Skoe, E. E. A., Eisenberg , N., & Cumberland, A.,(2002). The role of reported emotion in real-life and hypothetical dilemmas. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28 (962-973)
- Smetana, J.G. (1999). The role of Parents in Moral Development: a social domain analysis. *Journal of Moral Education* 28(3), 311-321.
- Tetzchner, S. (ed.). 2001. *Utviklingspsykologi. Barne– og ungdomsalderen, (1st ed.)*. p 523 – 552, 587 – 608. Gyldendal Norsk Forlag.
- Walker, J. L. (1999). The family context for Moral Development. *Journal of Moral Education*, 28(3), 261-264.
- Walker, J. L., & Hennig, K. H., (1999) Parenting style and the Development of Moral Reasoning. *Journal of Moral Education*, 28(3), 359-374.
- Walker, J.C., Hennig, K.H. & Krettenauer, T. (2000). Parent and Peer Context for Children's Moral Reasoning Development. *Child Development*, 71(4), 1033-1048.
- Zimbardo, P. (ed.). (2007). *The Lucifer effect: Understanding how good people turn into evil*. New York, NY, US. Random House.
- Zimmerman.J. J., Eisemann, M. R. & Fleck, M. P. (2008). Is parental rearing an associated factor of quality of life in adulthood? *Quality of Life Research*, 17, 249-255.
- Elektroniske kilder:

<http://no.wikipedia.org>., Funnet 8.oktober 2008

APPENDIKS A

Kort beskrivelse av prosjektet "Ungdom, Kultur og Mestring".

I dette longitudinelle studiet som ble startet i 2006 er målet å kartlegge ungdommer i det norske samfunnet med hensyn til trivsel, mestring og ulike belastninger i hverdagen. Undersøkelsen utføres på skolen, og barn og ungdom fra og med 5.klasse deltar i undersøkelsen. Noen av barna og ungdommene blir bedt om å delta i en mer inngående spørreundersøkelse, og deretter intervjuet i forbindelse med rapporteringer fra denne. De mest sentrale målene er et intervju med barna om hvordan det er å være sammen med mor og far, samt spørsmål fra spørreskjemaet (både barnas og de voksnes) om trivsel, mestring og ulike belastninger.

Studiet inneholder også spørreundersøkelser hvor foreldrene til barna deltar. Dette foregår i skolens lokaler, på kveldstid. Spørsmålene i denne foreldreundersøkelsen er direkte relatert til barnas spørreskjema og inneholder utsagn om holdninger til barneoppdragelse og til familien generelt.

APPENDIKS B

Oppdragelsesstiltesten EMBU (My memories of upbringing)

1. Foreldrene mine merker at jeg er lei meg selv om jeg ikke forteller det til dem.
2. Foreldrene mine er mer opptatt av hvor flink jeg er i forhold til andre ungdommer enn hva jeg faktisk får til.
3. Jeg føler at foreldrene mine er stolte av meg når jeg får til ting jeg holder på med.
4. Foreldrene mine er redde for at det skal skje meg noe. Derfor får jeg ikke lov å gjøre ting som andre ungdommer får lov til.
5. Foreldrene mine straffer meg hardt selv for små ting.
6. Jeg føler at foreldrene mine blir lei seg når de blir sinte på meg.
7. Når jeg gjør noe galt blir ikke foreldrene mine sinte på meg med en gang, men forsøker å forstå hvorfor jeg gjorde det.
8. Jeg ønsker foreldrene mine ville bekymre seg litt mindre for hva jeg gjør.
9. Foreldrene mine ser triste ut eller viser på andre måter at jeg har oppført meg dårlig, slik at jeg virkelig får skyldfølelse.
10. Foreldrene mine behandler meg på en slik måte at jeg føler meg skamfull.
11. Foreldrene mine oppmunter meg til å bli best.
12. Det hender at foreldrene mine straffer meg mer enn jeg fortjener.
13. Hvis jeg opplever motgang, føler jeg at foreldrene mine forsøker å trøste meg og oppmuntre meg.
14. Foreldrene mine advarer meg oftere mot farer enn andre foreldre gjør mot sine barn.
15. Det er alltid jeg som får skylden for ting i vår familie.
16. Jeg føler at foreldrene mine forsøker å gjøre livet mitt interessant og lærerikt (for eksempel ved å gi meg gode bøker, ta meg med på reiser og oppmuntre meg til å ha hobbyer).
17. Mine foreldre passer bedre på meg og er reddere for meg enn andre foreldre er for sine barn.
18. Foreldrene mine sammenligner mine karakterer med karakterene til vennene mine.
19. Foreldrene mine får meg til å kle godt på meg fordi de er redde for at jeg skal bli kald.
20. Foreldrene mine gir meg ros.
21. Foreldrene mine kritiserer meg og sier at jeg er håpløs og lat mens andre hører det.
22. Jeg føler at foreldrene mine liker mine søsken bedre enn meg.

23. Jeg synes at foreldrene mine er mye reddere enn andres foreldre for at det skal skje meg noe.
24. Jeg føler at det er varme og kjærlighet mellom meg og mine foreldre.
25. Jeg må alltid si i fra hvor jeg er, selv om det er midt på dagen.
26. Foreldrene mine viser med ord og handlinger at de liker meg.
27. Foreldrene mine bruker andre ungdommer som eksempler for å vise hvordan man bør oppføre seg.
28. Det hender at foreldrene mine er sure eller sinte uten at jeg får vite hvorfor.
29. Foreldrene mine sammenligner karakterene mine med karakterene til mine søsken og slektninger.

Emosjonell-varm oppdragelsesstil relaterte til følgende utsagn: nr. 1, 3, 7, 13, 16, 20, 24, 26.

Avvisende oppdragelsesstil relaterte til følgende utsagn: nr. 5, 9, 10, 12, 15, 21, 22, 28.

Kontrollerende oppdragelsesstil relaterte til følgende utsagn: nr. 4, 8, 14, 17, 19, 23, 25.

Sammenlignende oppdragelsesstil relaterte til følgende utsagn: nr. 2, 18, 27, 29.

Utsagn nr. 6 og nr. 11 ble tatt ut før gjennomføring av statistiske analyser fordi de ved tidligere analyser hadde lave faktorladninger.

APPENDIKS C

Moralsk løsrivelsestest

1. Det er greit å slåss hvis det er for å forsvare vennene sine.
2. Å klappe til eller dytte noen er bare en måte å tulle på.
3. Hvite (små) løgner er ok, fordi de skader egentlig ikke noen.
4. Det er ok å banke opp noen som baksnakker familien din.
5. Det er greit å slåss hvis din families verdighet eller ære er truet.
6. Man kan ikke irettesette barn fordi de banner, når alle vennene deres gjør det.
7. Fleip og erting skader ingen.
8. Barn og ungdommer som blir behandlet dårlig har vanligvis fortjent det.
9. Det er ok å lyve for å beskytte vennene sine.
10. Man kan ikke klandre ungdom for dårlig oppførsel hvis de har blitt presset av vennene sine til å gjøre det.
11. Hån og fornærmelser ungdommer imellom skader ingen.
12. Ungdommer kan ikke kritiseres for dårlig oppførsel hvis foreldrene er altfor strenge mot dem.

Følgende utsagn korresponderer til disse kognitive løsrivelsesmekanismene:

nr. 1, 4, 5, 9; Moralsk rettferdighet

nr. 2; Eufemistisk språkbruk

nr. 6, 10; Forflytning av ansvar

nr 3, 7, 11; Gjøre om på konsekvensene.

nr.8, 12; Attribusjon av skyld